

Заповіт

Як умру, то поховайте
Мене на могилі
Серед степу широкого,
На Вкраїні милій,
Щоб лани широкополі
І Дніпро, і кручі
Було видно, було чути,
Як реве ревучий.

Як понесе з України
У синєє море
Кров ворожу, — отоді я
І лани, і гори —

Все покину і полину
До самого бога
Молитися... А поки що...
Я не знаю...бога.
Прокиньтесь ж брати мої...
Кайдани порвіте,
І вражою злою кров'ю
Волю окропіте!

І мене в сім'ї великій,
В сім'ї вольній, новій
Не забудьте пом'янути
Тихим добрим словом.

25.XII.1845, Переяслав

У цій поезії Т. Шевченко закликає народ до боротьби проти несправедливого суспільного ладу, «порвати кайдани», «вражою злою кров'ю волю окропіте». Поет також висловлює палку віру у світле майбутнє України, її знедоленого народу, який, як сподівається Т. Шевченко, не забуде «пом'янути тихим добрим словом» свого мужнього співця.

4.2. Патріотичність історичного поступу у філософії Івана Франка

Найвагоміший внесок в історію української духовної культури, у тому числі соціально-політичної і філософської думки кінця XIX — початку XX ст., належить **Іванові Яковичу Франку (1856–1916). Український геній, велетень духу і праці, відомий не тільки як літератор, поет, письменник, критик і журналіст, а й учений, суспільно-політичний, громадський діяч.** Важко переоцінити заслуги Івана Яковича Франка перед українською нацією, величезний його внесок у сучасну українську національну ідею. Як український державник і соборник, І. Я. Франко сполучив

українську національну ідею з ідеєю людства. Він вважав обов'язком кожного українського інтелігента передавати народові досягнення світової цивілізації [див.: 20, с. 182].

Як учений, І. Я. Франко відстоював наукове пізнання світу, людини, причин та механізмів суспільного розвитку, його спрямованості, розуміючи під науковим пізнанням таке, що пов'язане з розкриттям «законів і сил природи, які проявляються всюди як завгодно». Предметом пізнання є природа в широкому розумінні цього слова, тобто все те, що підпадає під наше пізнання, і всі ті незліченні світи, які наповнюють простір. А пізнавальний процес включає в себе творчу активність суб'єкта, поєднуючи в собі три прояви: емоції, почуття, раціональність.

Умовою творчого пізнання Франко вважав розвинутий критичний розум, формування якого обумовлюється розвитком науки та освіти, матеріальними і духовними потребами людини, відповідно до чого пізнання включається у загальний процес праці.

Найбільш продуктивним І. Франко вважав індуктивно-аналітичний метод пізнання, обстоював свободу творчості, виступав проти будь-якого догматизму, наголошуючи, що тут не повинно бути ніяких зобов'язуючих абсолютних принципів чи догм. Саме з такими мірками він підходив до розуміння поступу як творчого просування у сфері пізнання та всієї діяльності людей у світі, що керуються ідеалами свободи дії і вибору її шляху. Він наповнював саме поняття «поступу» конкретним історичним змістом відповідно до розвитку людства [22, с. 224].

У суспільно-політичних поглядах І. Я. Франка центральними були проблеми державності і національне питання в Україні. Він створив ряд концепцій щодо відродження нації, відстоюючи ідею суверенності як єдино можливого шляху її досягнення.

Для реалізації цієї ідеї, за І. Франком, потрібне формування духовної культури народу та його самосвідомості, оскільки позбавлена державності українська нація довгий час перебувала під впливом асиміляційного процесу.

Це стосується, у першу чергу, національної інтелігенції, яка змушена була служити панівній державній владі. Адже лише інте-

лігенція зможе консолідувати різні соціальні сили, не залишити націю у ролі «напіветнографічної» народності, а привести її до свідомого національного життя.

Національне питання І. Франко розглядав у сукупності з релігійними, культурницькими, мовними проблемами. Процес відродження нації, за Франком, займає досить тривалий період і розрахований на конструктивну діяльність протягом років та десятиріч, а не на моментальну акцію.

Як патріот України, він умовою розвитку політичної незалежності та самостійності українців, як і інших народів, вважав існування автономії у складі федерації соціально звільнених народів. Така федерація повинна бути заснована на громаді як на первинному територіально-виборчому об'єднанні, що самостійно управляється. Різко критикуючи царизм Росії, І. Франко ні в якому разі не співвідносив її політичний режим з самим російським народом.

У статті «До історії соціалістичного руху» І. Франко критикує ідею уніфікації, з якої, на його думку, у майбутньому може вирости державний деспотизм та антигуманізм. І хоч у боротьбі за встановлення істинної демократії Франко проголошує допустимість «найрадикальніших» методів перебудови суспільства, все ж здійснювати ідеали перебудови він рекомендує без кривавих потрясінь.

Відстоюючи соціалізм, І. Франко стверджував, що це той лад, який спирається не на формальну демократію, а на справжнє народовладдя. Останнє ж стверджує громадянську і політичну свободу, відсутність держави у формі певного диктату зверху. Політичні та громадянські ідеї Франка були орієнтовані на концепцію зростання національної самосвідомості як запоруки формування незалежної держави.

І. Я. Франко, як письменник, філософ, економіст, у своїх творах висвітлює різні сторони життя суспільства. Обговорює історичні, політичні, економічні аспекти, намагаючись втілити в життя нові ідеї, що сприяли б покращенню добробуту сільського і міського трудового люду. У статтях та творах «Святий Валентій», «Бідний Генріх», «Іван Вишенський», «Похорон» та ін. є великий матеріал для соціально-політичної науки.

Магістральною ідеєю його творчого пошуку впродовж всього життя стала ідея героя, особистості, індивідуальності, вільної в громаді, але не вільної від громади. Ще в «Каменях» був сформульований погляд на покликання героя — присвятити себе прокладанню народів шляху у щасливе майбуття. Ідея героя зумовлює в подальшому розробку теми «особистість і народ» у різних аспектах.

Аналізуючи розвиток людства, І. Франко зазначає, що людина поступово змінюється. Тому «поступ» — окремі часточки часу, склавши які ми бачимо кардинальну зміну суспільства, втрати та надбання людей протягом віків. Удосконалення людини і суспільства, за І. Франком, можливе завдяки науці і праці. Адже і наука, і праця у позитивному їх розумінні були для Івана Франка тим, що є природне і реальне.

Соціальний зміст його творчого соціально-політичного пошуку демонструє виражений зв'язок його з романтичною філософією історії. Він критикує українських «культурників» за їхнє замилювання теоретичними абстрактними побудовами, закликаючи здолати властиву інтелігенції відчуженість від соціальної практики народу.

Франко І. закликав інтелігенцію дбати про широку «національну і гуманну» освіту, оскільки «тільки сею дорогою, переваривши ті наукові здобутки, ми можемо вийти з епохи дилетантства і безплідного політиканства і увійти в епоху дозрілості та практичної політики». До вирішення соціально-політичних проблем народу І. Франко підходить через погляд на історію як на процес поступу, що спирається на «загальні закони еволюції в органічній природі».

Загальносуспільним ідеалом І. Франко вважав поступ, під яким розуміється розквіт і прогрес нації в єдності її економічної, соціально-політичної і духовної сфер. До змісту категорії «поступ» він включає дві складові: 1) все на світі змінюється і ніщо не стоїть на місці; 2) поступ визначає напрямок змін. Людство розвивається і йде вперед, постійно знаходячи щось нове.

Звідси І. Франко робить деякі висновки: по-перше, не все людство розвивається. Велика його частина живе й досі в стані, якщо не повної дикості, то в стані, який не дуже далекий від нього.

По-друге, поступ не йде рівно, а частіше хвилями: бувають хвилі високого підйому, а за ними наступають хвилі занепаду, знесилля і зневіри, потім хвиля знов підіймається і через деякий час знов спадає тощо. По-третє, поступ не існує на одному місці, а йде, мов буря, з одного краю до другого, залишаючи на місці, де було пожвавлення і рух, пустоту та занепад. Критерієм дійсного поступу має бути емансипація людської особистості [див.: 20, с. 183].

І. Франко. показав це у вірші «Сідоглавому». Вірш «Сідоглавому» Іван Франко написав у відповідь адресований лідерові партії народовців Юліану Романчуку, що в газеті «Діло» від 13.V 1897 р. виступив із статтею «Смутна поява» і який звинуватив письменника у відсутності громадянського патріотизму. Вірш вперше надруковано у книзі «Мій Ізмарагд». Псевдопатріотизму українського панства в поезії протиставляється щира й велика любов до України. Франко говорить, що йому, як істинному патріоту, болить її горе і страждання.

Сідоглавому

Ти, брате, любиш Русь,
Я ж не люблю, сарака!
Ти, брате, патріот,
А я собі собака.

Бо твій патріотизм —
Празнична одежина,
А мій — то труд важкий,
Гарячка невдержима.

Ти, брате, любиш Русь,
Як хліб і кусень сала, —
Я ж гавкаю раз в раз,
Щоби вона не спала.

Ти любиш в ній князів,
Гетьмання, панування, —
Мене ж болить її
Відвічне страждання.

Ти, брате, любиш Русь,
Як любиш добре пиво, —
Я ж не люблю, як жнець
Не любить спеки в жниво.

Ти любиш Русь, за те
Тобі і честь, і шана,
У мене ж тая Русь —
Кривава в серці рана.

Ти, брате, любиш Русь,
За те, що гарно вбрана, —
Я ж не люблю, як раб
Не любить свого пана.

Ти, брате, любиш Русь,
Як дім, воли, корови, —
Я ж не люблю її
З надмірної любови.

В основі змісту кожної строфи вірша — розуміння патріотизму, два протилежні погляди на історію України.

Для лицемірного пана «сідоглавого» історія України — це історія панування князів та гетьманів, для поета-революціонера Франка — це історія страждання рідного народу, його боротьби за кращу долю.

Іван Франко був відданим патріотом своєї землі, інтереси народу були для нього понад усе. Пізніше, у 1906 р., викриваючи фальшиву любов до України, він написав вірш «Патріот» [39, с. 362-363].

Патріот

Усе я бистро виджу,	Спокійно, і прилично,
Все оплюю, все збриджу,	І вповні методично,
Все сквашу, все розстрою,	Що все уйду скандалу,
Всіх гіркістю напою.	Не нюхну криміналу.

Де треба, влізу в душу,	А хто би мав охоту
Де схочу, честь нарушу,	Назвать мою роботу
На кожного подвір'я	Яким поганим словом,
Посію недовір'я,	Я судом гоноровим

На кожного підсіння	Йому прикручу роги
Положу підозріння —	І чистий, без тривоги,
І все те, все буквально,	Неначе пес за плотом,
Я вчиню так формально,	Все буду патріотом.

Писано 1906 р.

Вивчаючи соціально-політичні ідеї розвитку українського суспільства у творчій спадщині Івана Яковича Франка, українського генія, велетня духу і праці, ми вшановуємо його не тільки як літератора, поета, письменника, критика і журналіста, а і як вченого, суспільно-політичного і громадського діяча. Син коваля і українського хлібороба, він із власного досвіду знав життя народних мас, змолоду захоплювався соціалістичною ідеєю, популярною в той час на Заході.

У своїх художніх творах та наукових працях «Борислав сміється» (1882), «Захар Беркут» (1883), «Основи суспільності» (1895), «Великий шум» (1907) і інших він висвітлює героїку труда і боротьби народу за справедливість, людську гідність, за вільну народну Україну. Світогляд поета формувався в умовах загострення боротьби трудового селянства й робітництва Західної України проти соціального й національного гніту.

Він став трибуном народних мас, дав їм віру в себе, віру в перемогу у боротьбі за утвердження свободи, рівності українського трударя. На перше місце він ставив загальнолюдські права, бо знав, що народ, здобуваючи їх, тим самим здобуває собі і національні права.

Важко переоцінити заслуги Івана Яковича Франка перед українською нацією, величезний його внесок у сучасну українську національну ідею. Як український державник і соборник, І. Я. Франко сполучив українську національну ідею з ідеєю людства.

Він вважав обов'язком кожного українського інтелігента передавати народові досягнення світової цивілізації. Крім того І. Я. Франко розвивав найширшу суспільно-політичну діяльність, щоб організувати свідомі маси селян, робітників і інтелігенції в одну сильну партію для боротьби за соціальні й національні права народу.

Характеризуючи поступ людської історії, І. Я. Франко не схильний розглядати його як однолінійно спрямований, що здійснюється по висхідній. Поступ не охоплює на кожному етапі все людство, здійснюється хвилеподібно, де на зміну хвилі високого підйому приходять хвилі занепаду. «Поступ не держиться одного місця, а йде, мов буря, з одного краю до другого».

Це все переконливо засвідчує, що поступ не досяг вселюдського масштабу й сам по собі має неоднозначні, суперечливі наслідки для конкретної людської індивідуальності. Адже навіть там, де здійснювався поступальний розвиток, він не привів до зростання багатства, прогресу науки, мистецтва.

Поділ праці, який є головною рушійною силою поступу, вкупі з властивою людям неоднаковістю сил, вdachі й здібностей породжує й загострює нерівність між людьми. Тому критерієм дійсного поступу має бути емансипація людської особистості.

І. Я. Франко вважав, що поділ людей на класи, поділ праці на фізичну і розумову, який досі існує, затримують розвиток людства. Але для науки важливою є мета — зробити всіх людей щасливими. «Все, що тільки знання відкриває, а думка утворює, - все те праця перетворює в річ, в чин, в життя і дає їх до рук новим поколінням робітників як знаряддя і натхнення для подальшої праці, для подальшої боротьби».

Звідси закономірним є висновок, що суспільно-корисна діяльність, праця є основою людського щастя і добробуту. Тому в легенді «Смерть Каїна» (1889) він націлює свого героя-вигнанця на примирення з людським суспільством, на корисну діяльність для людей. Праця, мораль, етика робить людину свідомою, вчить людину ставитися до інших з повагою, жити по-людськи. Тож актуальним і донині є заклик І. Я. Франка: «Прискорюйте, прискорюйте ж появу на світ ідеалу любові, братерства і щастя всіх людей».

Послідовно І. Я. Франко обстоює розуміння історії як процесу зростання людської вільної діяльності, спрямованої на розширення меж можливого з огляду реалізації індивідом власного погляду до щастя. Та все ж шлях до повного щастя, «емансипації людської одиниці» неможливо здійснити наодинці.

Науково обґрунтовуючи спільності, через які людина здатна реалізувати своє прагнення до щастя, І. Франко, доповнює їх перелік: родина, громада, нація. Саме нація, на його думку, становить невід'ємну «органічну», «натуральну» складову частину історичного процесу. Вільний розвиток індивіду без цієї складової частини неможливий. Тож проблему «індивід і народ» І. Я. Франко вирішує через усвідомлення нації як органічного фактору історичного поступу, залучення до якої є обов'язковою передумовою самостворення і саморозвитку людської індивідуальності.

Лебединою піснею І. Франка була поема «Мойсей», в якій він торкається проблеми «народ і вождь». Історія за І. Франком, не є історією героїв. Вона завжди є історією «масових рухів і перемін». Цей процес реалізується через перетворення етносу як «природного» компоненту історії на націю, яка є «суцільним культурним

організмом». Важливими передумовами цього процесу є усвідомлення індивідами, які складають націю, ідеалу, що єднає їх, та віри, яка передбачає не лише усвідомлення, а сприйняття серцем цього ідеалу.

Не випадково у статті «Поза межами можливого» він, аналізуючи історичний прогрес як «природний» процес, що зумовлюється характером матеріальних відносин, акцентує увагу на ролі суб'єктивного чинника в історії. Етнос перетворюється на націю, якщо індивідів, що складають її, об'єднують «ідеал повного, нічим не в'язаного і не обмежуваного (крім добровільних концесій, яких вимагає дружнє життя з сусідами) життя і розвою нації». До того ж цей ідеал має бути не лише усвідомлений, а й перетворитися на символ віри.

Найважливішим загальносуспільним ідеалом для І. Я. Франка є свобода і прогрес, тобто поступ. Основним обмеженням національної свободи є необхідність дотримання дружніх угод з іншими народами і державами. Розкриваючи особливості розвитку виробництва і його вплив на становлення людської цивілізації і на розвиток людини, він пише, що віки праці дали людині зрозуміти, що розвиток проходить поступово і корегується десятками, а може і сотнями тисяч років.

Протягом довгих тисяч років людина набиралася досвіду і вмінності, вдосконалювала зброю. І лише тоді, коли людина заволоділа металами, починає з'являтися цивілізація. Але поступ не завжди приносить успіх і розвиток цивілізацій. Тут найбільшою проблемою І. Я. Франко вважає те, що людство не навчилось завжди керуватися своїм розумом, а не емоціями.

У перетворенні інертної в собі етнічної маси на самостійний і самодіяльний організм І. Франко вбачає справжнє покликання інтелігенції. Тим самим проблема «індивід і нація» набуває характеру питання «будитель і народ», яка аналізується ним у наукових творах.

Проблема «будитель і маса» розробляється у творчості І. Франка через осмислення зіткнення цілеспрямованої активності «будителя» з тим опором, який чинить йому маса. Проте шлях до

розв'язання проблеми для І. Франка не у зневірі у здатності розбудити масу, а в оптимістичному ствердженні виправданості жертвового подвигу.

Адже цим шляхом, зрештою, лише й досягається жадана мета - пробудження маси, перетворення її на самосвідому й активнодіючу національну силу. Серед ознак, якими І. Франко визначає шлях будителя, поряд з ідеалом і вірою, істотної ролі набуває щирість та служіння ідеалу.

Отже, зазначає І. Я. Франко, в історії людського існування кожна доба формує свої суспільні засади для вдосконалення спільноти, і лише на базі знань можна створити щось досконаліше. **Життя громадське, основане на економічній рівності всіх громадян, на тісній дружності і спільності праці розвивається далеко краще, ніж може розвиватися тепер.** Саме завдяки обдарованим людям громадська спільнота розвиватиметься і кожен буде прагнути розвивати свої здібності.

Висновок до розділу 4. На прикладі життєдіяльності Т. Шевченка та І. Франка легко переконатись, що питання патріотизму, любові до українців, любові до життя та служіння Українському народу посідають помітне місце в їх працях. Зокрема, високим патріотизмом натхненна вся творчість Т. Г. Шевченка - геніального українського народного поета і художника, суспільно-політичного мислителя XIX ст. Таке ж важливе місце в українському національному русі кінця XIX — початку XX ст., розвитку української культури, соціальної та філософської думки належить творчості І. Я. Франку.

Патріотизм Т. Г. Шевченка та І. Я. Франка збагачував зміст і характер розвитку українського народу, морально-етичні та духовні відносини між людьми. Люди повинні об'єднуватися для загальної суспільної вигоди. Адже разом можна досягти набагато більше, ніж окремій людині. Саме об'єднання людей спочатку в громади, а потім в держави стало основою суспільного розвитку. Користуючись надбаннями цілих поколінь попередників, люди мусять дбати про завтра, про майбутнє своєї родини, своєї держави.

І. Франко з часом у своїх політичних поглядах рухався від громадівського соціалізму й захоплення марксизмом до позицій національної демократії та критики марксизму. Відстоюючи загальнолюдські в більшій мірі ніж суто класові цінності, він закликав задля звільнення від експлуатації і здобуття свободи до мирних форм політичної боротьби всіх трударів.

Слугуючи ідеалу любові, братерства і щастя всіх людей, І. Я. Франко на перше місце ставив ідеал свободи, який він самовіддано ніс, як прапор, все життя, мріючи про особистісну свободу кожної людини, соціальну свободу людей праці, національну свободу українців, про розквіт його так гарячелюбимої незалежної України серед таких же вільних народів світу.

Запитання для самоперевірки до розділу 4.

1. Як і що Тарас Шевченко писав про патріотизм?
2. Яким було ідейне спрямування політичної і особистої лірики Т. Шевченка?
3. Що заповідав поет українському народові у вірші «Заповіт»?
4. Що писав Іван Франко про основні ідеї і цінності патріотизму?
5. Як визначив І. Я. Франко в образній формі важкий шлях Шевченка до творчих висот?
6. У чому заслуги Т. Шевченка та І. Франка перед українською нацією?
7. Що вважав І. Я. Франко обов'язком кожного українського інтелігента?

Завдання для самостійної роботи до розділу 4.

1. Аргументуйте ідейне спрямування політичної і особистої лірики Т. Шевченка.
2. І. Я. Франко як український державник і соборник.
3. Сформулюйте ідею державної самостійності України із творів Т. Шевченка.
4. І. Франко про формування духовної культури народу та національної самосвідомості як основу виховання патріотів.
5. Проаналізуйте проблеми державності і національне питання в Україні у суспільно-політичних поглядах І. Франка.

ІСТОРИЧНІ ОСОБИСТОСТІ — ВИДАТНІ ПАТРІОТИ УКРАЇНИ

5.1. Видатні державотворці України з часів Київської Русі.

Першотворцем могутньої держави Київської Русі був видатний патріот України **Мудрий Ярослав Володимирович (близько 983 — 20 лютого 1054). Великий князь Київський (1016–1054). Під час його правління Київська Русь перетворилася на могутню європейську державу.** Дбав Я. Мудрий і про зміцнення гуманістичних та демократичних засад суспільного устрою.

Ярославом Мудрим було завершено розпочате Володимиром Великим розширення меж столиці Русі — Києва, насипано нові оборонні вали були ще за Володимира (за одним з них прокладено сучасну вулицю Ярославів Вал). Ярослав поставив на них лише заборолу. Збудовано Золоті ворота, Лядську браму, Жидівські ворота, Георгіївський та Ірининський собори, Софійський собор, в якому згодом поховали в саркофазі Ярослава Мудрого та його дружину Ірину (Інгігерду 1001–1050).

Ярослав сприяв розвитку освіти, створив бібліотеку Софійського собору. За часів його правління засновано міста Корсунь, Гюргів (нині — Біла Церква), розбудовано Чернігів, Переяслав, Володимир-Волинський, Турів. Були засновані нові династичні зв'язки з королівськими дворами Швеції, Норвегії та Франції. Продовжувалося карбування срібних монет.

Підтвердженням єдності і сили Київської Русі стало відображення в стародавніх літописах першої половини XI ст., що відносяться до князювання Ярослава Мудрого. Для зміцнення влади в державі та впорядкування правових і соціальних відносин громадян за князювання Ярослава Мудрого було укладено збірник законів, так звану Правду Ярослава.

Студентам і магістрантам доцільно звернути увагу на те, що вона становить найдавнішу частину законів руського права — Руської Правди. **Руська правда — найвизначніший збірник стародавнього руського права, важливе джерело для дослідження середньовічної історії права та суспільних відносин Русі і суміжних слов'янських народів.**

Зазначені норми Правди Ярославичів з особливою увагою охороняють інтереси князя, його домінальне господарство, урядовців і майно. Різні грошові кари за вбивство, залежно від суспільного становища вбитого, вказують на розшарування суспільства. Найбільше норм коротка Руська правда присвячує охороні життя, здоров'я і майна; вона складається з норм карного й карно-процесуального права.

Зміст широкої «Руської правди» (121 стаття) був найбільш поширений. Широка «Руська правда» в частині карного права характеризується заміною норм кровної помсти — грошовими викупам та державними карами — вирами. Відповідальність за невідомого вбивцю поширюється на всю громаду (верв), на території якої сталося вбивство (дика вира); за поранення, образу честі, поряд відшкодування покривдженому, треба було платити державну кару (продаж); за найважчі злочини (розбій, підпал загорода, конокрадство) була встановлена кара «поток і розграбленіє», яка торкалася не лише майна, але і дружини, дітей та самого злочинця.

Законодавча база «Руської правди» вміщує ряд чітких норм цивільного (позики, відсотки, ґрунтові спори, спадщинні приписи) і процесуального права (свідки: видоки і послухи, ордалії; проба заліза і води, «свод», легальна самодопомога; злодія, зловленого на гарячому, «убиють»). Ці й інші норми «Руської правди» дають багатий матеріал до всебічного дослідження соціально-економічних і побутових відносин середньовічної України.

За Ярослава Мудрого поширилося і зміцніло християнство в Київській Русі, а також оформилася організаційна структура й церковна ієрархія. 1039 р. документально стверджено існування Київської митрополії, що перебувала в юрисдикції константинопільського патріарха.

Ярослав Мудрий затвердив церковний статут, яким визначалися права церкви і духовництва. Крім права призначати митрополитів на київську катедру Церква Київської Русі користувалася автономією. За цього часу засновано також перші монастирі на Русі: св. Юрія, св. Ірини і славний Києво-Печерський 1051 р., які стали важливими культурними осередками. У них писалися літописи, діяли школи іконописання.

У Київській державі за Ярослава Мудрого відбулася значна національна, патріотично спрямована еволюція. Варязький вплив залишився тільки в колі військової дружини. Державні діячі рекрутувалися здебільшого з місцевих людей. Ярослав Мудрий був високоосвіченою людиною і дбав про освіту і культуру свого народу. Заснував при Софійському соборі школу і бібліотеку. За його ініціативи почалася в Києві праця над перекладами грецьких та інших книг на церковно-слов'янську мову. Було переписано багато книг та укладена літописна збірка.

За роки правління Ярослава Мудрого Київська Русь стала великою і могутньою державою Європи. Вона досягла на ті часи найвищого розвитку [31, с. 350]. У 1038–1042 роках Ярослав вів успішні походи проти литовських племен — ятвягів, проти Мазовії, проти прибалтицько-фінських племен ямь і чудь. 1043 року він підготував під проводом свого сина Володимира і воєводи Вишати похід на Візантію, який закінчився поразкою, багато воїнів потрапило в полон чи загинуло.

У цілях охороняти свою державу проти нападів кочовиків, Ярослав укріплював південний кордон, будуючи міста над річками Россю і Трубежем: Корсунь, Канів, Переяслав; та посилюючи посульську фортифікаційну лінію над Сулою: Лубни, Лукомль, Воїнь.

Для того, щоб зберегти цілісність своєї держави, а разом забезпечити права своїх синів, Ярослав встановив систему наслідування (сеньйорату), згідно з яким старший брат Ізяслав дістав великокняжий престол у Києві, Святослав — Чернігівщину, Муром і Тмутаракань, Всеволод — Переяславщину, Суздаль і Ростовщину, Ігор — Володимир Волинський, В'ячеслав — Смоленщину.

Останні роки життя Ярослав провів у Вишгороді. Після смерті Ярослава Мудрого залишилися п'ять синів, між якими розгорнулась боротьба за владу. Цей період відомий в історіографії як Триумвірат Ярославичів[16], з якого почався розпад Київської Русі і через півтора століття вона фактично перестала існувати як єдина держава.

Одним із видатних державотворців України увійшов в історію **Богдан Хмельницький** (6 січня 1596 — 6 серпня 1657). Народився Богдан Хмельницький в м. Чигирині в шляхетській сім'ї дрібного українського шляхтича Михайла Хмельницького, який служив у корсунсько-чигиринського старости осадником, тобто засновником нових поселень. Було в Богдана й друге ім'я — Зіновій, яким його величали під час особливих урочистостей.

Богдан Хмельницький увійшов в історію як борець за щастя українського народу, як мудрий державний діяч, як герой народно-визвольної війни 1648–1654 років. Дитячі та юнацькі роки Б. Хмельницького минали серед простого народу. Він навчання в одному із київських монастирів і у єзуїтській колегії в Ярославі на Галичині. І він мав добру освіту, володів кількома мовами. Широкий світогляд Богдана, дозволив йому познайомитися з кращими зразками світових духовних надбань.

Богдан Хмельницький служив у реєстровому козацькому війську, куди він вступив у 20-х р. козаком Чигиринського полку. Там став атаманом, сотником і заслужив авторитет серед запорізького і реєстрового козацтва. У 30-х рр. XVII ст. Б. Хмельницький перебував на посаді писаря реєстрового війська. У 1645 р. Б. Хмельницький провів таємну нараду під Чигирином, на якій було прийнято рішення про підготовку всенародного повстання проти польського панування та за возз'єднання України з Росією.

7 грудня 1646 р. він з сином Тимофієм та загоном козаків і старшин вирушив на Запоріжжя. Там він заручився підтримкою запорізького козацтва й розпочав відкриту збройну боротьбу проти панування шляхетської Польщі.

22 квітня 1648 р. двохтисячне козацьке військо на чолі з Б. Хмельницьким вирушило із Січі на Україну. На Жовтих Водах козаки 16(26) травня під Корсунем вщент розбили головні коронні сили.

Це стало сигналом до всенародного повстання. І народно-визвольний рух охопив Лівобережну Україну й значну частину Правобережжя. 26 вересня козацьке військо почало облогу Львова.

У 1652 р. процес складання етнічної державності в основному завершився. Б. Хмельницький у своїй державницькій практиці використав традиції козацтва, зокрема, досвід його військово-політичної організації — Запорізької Січі. Головна влада поступово переходила до рук більш вузького кола однодумців, генеральної старшини, полковників, найавторитетніших сотників.

Та все ж найважливіші важелі політичної влади Б. Хмельницький залишив у своїх руках. Він видавав універсали, карав і милував, скликав ради і впливав на перебіг всіх подій, визначав фінансово-економічну політику держави, визначав зовнішньополітичний курс уряду.

Богдан Хмельницький був визнаний гетьманом війська запорозького, полководцем і державним діячем. Часи гетьманства, в історію той період увійшов як Хмельниччина — 1648-1657 рр., включають в себе українсько-польську війну, козацько-польську війну, козацьку революцію, національно-визвольну війну українського народу та повстання Хмельницького. Організатор та ідейний вождь повстання запорозьких козаків проти влади Речі Посполитої, результатом якого, у процесі 9-річної боротьби, стало заснування нового державного формування — Війська Запорозького [31, с. 588].

У час повстання під проводом Богдана Хмельницького Річ Посполита зазнала поразки. Йому вдалось знищити контроль поляків над центральною частиною українських етнічних земель, на базі яких постала козацька держава «Військо Запорозьке» на чолі з гетьманом, що проіснувала до 1760 р.

Б. Хмельницький як справжній лідер національної революції зміцнював свою владу і на практиці його прерогатива була обмеженою в Україні. При Б. Хмельницькому успішно здійснювалося зовнішньополітичне забезпечення молодої держави. Переяславська Рада, воз'єднання України з Росією свідчить, що гетьман показав себе розважливим політиком. Цей політичний акт він розглядав як засіб для досягнення масштабних планів утвердження

державності й об'єднання під гетьманською булавою всіх етнічних українських земель.

Українська держава, творцем якої був Б. Хмельницький, продовжувала існувати, набувала нових якостей і давала імпульс формуванню нових суспільно-політичних відносин. Б. Хмельницький став однією із найвидатніших постатей в історії України і тому заслужив право на вдячну пам'ять нащадків.

5.2. Розвиток наукової думки видатними патріотами України

Серед історичних особистостей — видатних патріотів України почесне місце відведене **Дрогобичу Юрію (бл. 1450–1494). Видатний український мислитель, філософ, астроном, астролог, перший український доктор медицини, він є першим українським автором друкованого твору латинською мовою. Діяч східноєвропейського Відродження. Професор, ректор Болонського університету (1481–1488) (Італія), професор Краківського університету [31, с. 182].**

Велику роль у розбудові наукової основи України зіграв Юрій Дрогобич, як автор творів про «діяння великі» та вивчення законів природи. Юрій Дрогобич стверджував, що для здійснення «діянь великих» необхідною є не лише сила, а й розум, завдяки якому людина здатна легко осягнути загадки неба, Всесвіт загалом. На його думку, людина спроможна пізнати світ, що зумовлений не Божественним одкровенням, а наявністю в природі непохитних законів, пізнаючи які, вона визначає наслідок за причиною, і навпаки. Він постійно наголошував на необхідності вивчення природи та її законів. Уперше в історії науки Ю. Дрогобич визначив географічні координати Москви, Львова, Дрогобича, Вільнюса та Феодосії.

У бібліотеках Парижа збереглися копії двох астрологічних трактатів Ю. Дрогобича. А у Баварській державній бібліотеці у Мюнхені — його прогноз на 1478 р., переписаний німецьким гуманістом Г. Шеделем. Ці праці свідчили про ґрунтовну обізнаність Дрогобича з античною і середньовічною літературою. **Серед його**

студентів був і майбутній видатний астроном Микола Коперник, автор трактату «Про обертання небесних сфер», що поклав початок нового погляду на будову Сонячної системи — геліоцентричного.

Яскравим і найбільш колоритним представником Острозької академії був Іван Вишенський (1550–1620). Як представник полемічної літератури Іван Вишенський родом із Судової Вишні, тепер місто Львівської області, помер в Афоні. Біографічні дані про Вишенського дуже скупі. Молодим він проживав якийсь час у Луцьку, певний час посідав якесь становище при дворі князя Костянтина Острозького у місті Острозі.

Помітну роль у його освіті і гуманітарному вихованні, мабуть відіграла заснована тоді Острозька академія, де ректором був письменник-гуманіст Герасим Смотрицький. В кінці 1580-х або на початку 90-х років переселився на Афон, прийняв чернецтво; перебував у жвавих зв'язках із Львівським братством. Літературну діяльність почав одночасно з острозькою групою полемістів. Відомо 16 творів Вишенського. В 1604 р. прибув на Україну, був у Львові, де розійшовся поглядами з керівниками братства, перебував в Унівському монастирі, жив у Манявському скиті, 1606 р. повернувся на Афон.

Важливого значення в процесі духовного становлення людини викладачі Острозької академії надавали самопізнанню. Так, на думку Івана Вишенського, завдяки самопізнанню людина стає спроможною подолати свою земну форму й увійти у внутрішній духовний контакт із вищим буттям. Унаслідок цього осяяний небесним світлом людський розум проникає в приховану сутність вагомого повчального слова Біблії, а сама людина перетворюється з «ветхої», прив'язаної до земних бажань і пристрастей, на «нову», духовну людину. Свої думки про необхідність такого приготування у вигляді духовних подвигів до читання священних текстів Іван Вишенський супроводжує відповідними посланнями на авторитетного для нього ісихаста Григорія Синаїта.

Іван Вишенський відіграв значну роль у вивченні проблеми духовного становлення людини. Утвердження «несумірності» Бога і світу, уявлення про Бога як альтернативу, а не вершину земного порядку, зумовлює й розв'язання І. Вишенським проблеми «Бог —

людина». Саме з огляду на розв'язання цього завдання він вирішує й проблеми людського пізнання. Пізнавальна діяльність людини має спрямовуватись до досягнення вічного, Бога, що містить вічну істину, вічну мудрість.

Шлях до істини є шляхом боротьби, яку людина веде з мінливим, примарним знанням. Оскільки «таїнство істини» досягається духовною сутністю людини в безпосередньому психічному переживанні, оскільки істина не може бути здобута засобами логічного мислення, шляхом раціонального доведення. Але І. Вишенський не заперечує людського розуму взагалі. Розумове знання, на його думку, натхненне Божою мудрістю, дає змогу облагородити земне, «мирське» життя і певним чином наблизитись до Божої істини.

Суттєву роль І. Вишенський відіграв у розвитку передової суспільно-політичної й філософської думки. За словами І. Я. Франка, Вишенський був «одним із батьків і творців народної південноруської літератури». Він — демократ, палкий патріот, гуманіст. Життя і творчість Івана Вишенського припадає на важку добу для українського народу. Народ тяжко потерпав від нечуваного панського гніту і безправ'я, а магнати і шляхта жили сито і розбещено коштом праці «хлопів». Від світських панів намагалися не відстати князі церкви.

Вишенський дуже добре знав принади світського життя, був обізнаний в найтонших деталях побуту, звичаїв світської шляхти і простонароддя. Будучи людиною вразливою він боляче реагував на всіляке зло в людських стосунках, почав пізнавати гострі соціально-класові суперечності і несправедливості, бачив різні розбіжності між євангельськими нормами життя і справжньою дійсністю.

Пошуки в житті добра і правди озлобляло Івана Вишенського проти «владсть імущих» і формувало його як непримиренного протестанта, народного бунтівника. Він взяв до рук перо бунтівника-викривача, оголосивши бунт засобами публіцистичного слова і прикладом власного життя.

На Афоні Вишенський починає свою літературну діяльність, широко використовуючи відкриті листи-послання, які вважав обов'язком посилати на Україну, відгукуючись на злободенні події і факти в рідному краю. Приблизно за сорок років афонського

життя Вишенський залишив 17 послань. Його пафос публіцистики спрямований на боротьбу проти феодалізму, на захист бідних і покривджених людей.

Значна увага у його посланнях звертається на питання культури, освіти і виховання молодого покоління. Одним із ранніх творів Вишенського є «Писание до всѣх обще, в лядской земли живущих» (1588). В ньому письменник голосом всевидячого пророка таврує тих, хто землю рідну осквернив гріхами єретичними, безбожним, нечесним життям і застерігає співвітчизників перед небезпекою повного занепаду національної віри, справедливості і моральності.

Величезного значення в процесі духовного становлення людини Іван Вишенський надавав самопізнанню. Так, на думку І. Вишенського, завдяки самопізнанню людина стає спроможною подолати свою земну форму й увійти у внутрішній духовний контакт із вищим буттям. Унаслідок цього осяяний небесним світлом людський розум проникає в приховану сутність вагомого повчального слова Біблії, а сама людина перетворюється з «ветхої», прив'язаної до земних бажань і пристрастей, на «нову», духовну людину.

Своїм ученням про щастя увійшов в історію **Григорій Савич Сковорода (1722–1794) — видатний український філософ-містик, богослов, поет, педагог.** Мав значний вплив на сучасників і подальші покоління своїми байками, піснями, філософськими творами, а також способом життя. Освіту здобув у Києво-Могилянській академії (хоча вищої освіти не скінчив). Філософські погляди Сковороди присвячені головним чином етиці. Власної філософської системи не створив.

Він не був лояльним до церковної та світської ієрархії, відкидав будь-який примус, не любив церковних ритуалів, віддаючи перевагу особистій духовній свободі. Від 1769 р. вів життя самотника й мандрівного філософа; мандрував переважно по Слобожанщині. Тоді ж почав писати філософські діалоги й трактати, в яких біблійна проблематика переплітається з ідеями платонізму та стоїцизму. Головним сенсом людського існування вважав самопізнання.

Г. Сковорода писав свої твори різновидами староукраїнської літературної мови: художні та філософські твори слов'яно-руською (слов'яноукраїнською), поезії та байки — книжною

українською (у ній менше церковнослов'янських елементів). У Григорія Сковороди шлях від визнання принципу «сродності» до вчення про щастя пролягає через самопізнання, що, як вже зазначалось, є стрижневим принципом всієї філософії українського мислителя. Принцип цей, насамперед, передбачає виокремлення — його від принципу пізнання, що реалізується у процесі наукового дослідження навколишнього світу.

Самопізнання за Г. Сковородою, по-перше, принципово різниться об'єктом, на осягнення якого воно спрямоване. Якщо науковий дослід спрямовується на здобуття істини про оточуючу людину дійсність, то самопізнання звернене всередину самої людини й прямує до осягнення Бога в ній. Зрештою, відображенням Бога є й світ навколишньої дійсності, який являє собою ніщо інше, як тінь його. «Подлая наша природа, — пояснює філософ, — находясь тенью, находится обезьяною, подражающе во всем своей госпоже натуре».

Наукове пізнання світу має сенс, з огляду на кінцеву мету — осягнення людиною Бога, хіба що тим, що воно дає змогу побачити у світі відбиття вищої реальності, пізнати яку законами науки неможливо. **Шкідливим, на думку Г. Сковороди, є не наукове пізнання світу як таке, а обмеження пізнавальної діяльності лише цим.**

Він підкреслював «Я наук не хулю и самое последнее ремесло хвалю; одно то хулы достойно, что, на их надеясь, пренебрегаем верховнейшую науку, до которой всякому веку, стране и статье, полу и возрасту для того отворена дверь, что щастіе всем без вибора есть нужное, чего, кроме ея, ни о какой науке сказать не можно». Потреба ж цієї «вищої науки» про щастя може реалізуватись лише через самопізнання, спрямоване до осягнення людиною власної сутності і Бога.

Однак шлях самопізнання відрізняється від пізнання світу не лише об'єктом. Істотно, що мета самопізнання, з погляду Г. Сковороди, взагалі не може бути реалізована як інтелектуальний акт, вона втрачає гносеологічний характер. Надприродна реальність пізнається тільки в переживанні, а тому самопізнання є насамперед життєвий процес, що концентрує в людині

енергію саморозвитку. Тому органом цього процесу є серце, а пізнання людиною себе є актом любові. Діалог Г. Сковороди «Наркісс», присвячений проблемі самопізнання, є розповіддю про історію кохання. У міфі про закоханого в себе Нарциса Г. Сковорода вбачає найбільш адекватний символ, що передає ідею самопізнання: «Хощети ли... влюбитися в самого себе? Узнай же себе!». Самопізнання — справа серця, яке «есть корень и существо» [22, с. 217-218].

Г. Сковорода дуже любив свій рідний край, свою любов Україну й коли відлучався за її межі, обов'язково прагнув скоріше туди повернутися і бажав там померти. Він висловлює це в багатьох місцях своїх творів. «Всяк должен узнать свой народ і в народі себе».

Видатним патріотом України виявив себе **Володимир Іванович Вернадський (1863–1945) — український та російський науковець і філософ. Природознавець, засновник геохімії, біогеохімії та радіогеології, вчення про біосферу, ноосферу, космізм. В. Вернадський створив своє вчення про ідеї й цінності в життєдіяльності людей.**

Один із засновників Української академії наук, її дійсний член (від 1918) та перший голова-президент (1919 — 1921). Засновник Національної бібліотеки Української держави в Києві (нині — Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського). Почесний член багатьох академій (Паризької, Чеської, низки інших) та наукових товариств.

Збагатив науку глибокими ідеями, що лягли в основу нових провідних напрямів сучасної мінералогії, геології, гідрогеології, визначив роль організмів у геохімічних процесах. Для його діяльності характерні широта інтересів, постановка кардинальних наукових проблем, наукове передбачення.

Ідеї про ноосферу сьогодні не тільки не застаріли, а ще й більше актуалізувались. Адже В. І. Вернадський увійшов в історію світової науки як великий, енциклопедично ґрунтований вчений, який створив майже 100 років тому вчення про ноосферу (від грецького «ноос» — розум — сфера розуму). Історичний досвід переконав, що ноосфера стала основним рушієм трансформації соціосфери і техносфери. У контексті сучасних

глобальних трансформацій та взаємодії світової економіки і продуктивних сил України, всебічного наукового обґрунтування вимагає аспект їх детермінованості новими метаморфозами науки, техніки, технологій і глобального бізнесу. Тому «починають знаходитись і вирисовуватися нові форми наукового братства — недержавні організовані форми світового наукового середовища» [35, с. 98].

Основною метою і завданням науки є врахування всіх глобальних соціально-економічних і духовно-політичних трансформацій, які сприяли, за оцінкою В.І. Вернадського, з 1914 — 1918 рр., переходу біосфери в ноосферу — «царство розуму». Він наголошував: «Під впливом наукової думки і людської праці біосфера переходить в новий стан — в ноосферу» [35, с. 27]. Протягом останніх п'ятидесяти років повністю підтвердився його прогноз: біосфера трансформується в ноосферу, яка створює фантастичну за масштабами техносферу, техніку, котру він розумів як матеріалізований продукт наукової думки і людської діяльності. Він підкреслював: «Основною геологічною силою, що створює ноосферу, є ріст наукового знання» [35, с. 49].

У кінці II-го тисячоліття людська цивілізація почала переживати глобальні метаморфози в усіх сферах свого багатоманітного ареалу. Демократизація і соціальна ринкова модель економіки стали загальноновизнаними пріоритетами, які розвиваються на основі універсалізації західної ліберальної моделі і є вищою формою управління. Тому відповідно до світової демократії і глобальної ринкової економіки має бути оновлена парадигма, що відповідала б ступеню і особливостям ноосфери. Перед «вченими стоять на найближче майбутнє небували для них завдання свідомого спрямування організованості ноосфери, відійти від якої не можуть, оскільки до цього спрямовує їх стихійний ріст наукового знання» [35, с. 50-51].

У соціально-економічному аспекті сьогодні особливого звучання набувають ідеї В. І Вернадського про зростаючий вплив науки на розвиток і модифікацію виробництва, всіх продуктивних сил. В цьому плані досить акцентувати увагу на надшвидкісних метаморфозах, що відбуваються в економіці, у системі управління продуктивними силами. Модифікується конкурентний

бізнес, економічна діяльність, нових незвичних рис набувають суб'єкти управління держави і громадянського суспільства.

Викликаний прискоренням соціотектоніки і кардинальним оновленням системи виробництва матеріальних і духовних цінностей в розвинених країнах переворот вимагає від науки швидкості в аргументації адекватних теорій і критеріїв дієвості людей. Історичний процес поставив «ідею державного об'єднання всього людства для створення і здійснення ноосфери — застосування всіх державних засобів і усієї могутності науки на благо всього людства» [35, с. 97].

Одержали підтвердження і його ідеї про глобалізацію, як «вселенськість людства». **Говорячи про створення ноосфери, як про нову стадію в історії планети, В.І. Вернадський підкреслював: «Людина вперше реально зрозуміла, що вона є жителем планети і може — повинна — мислити і діяти в новому аспекті, не тільки в аспекті окремої особистості, сім'ї чи роду, держав чи їх союзів, але в планетному аспекті»** [35, с. 35]. Так філософськи осягнув В. І. Вернадський ще в 30-х роках ХХ ст. початок глобалізації, зародження нової, планетарної, глобальної цивілізації.

Невідкладним завданням є досягнення гармонії внутрішніх економічних обставин і загальнопланетарних тенденцій, адже ще **«ніколи не було в історії людства його вселенськості, що нині спостерігається... Такої сукупності загальнолюдських дій і ідей ніколи раніше не бувало, ясно що зупинений цей рух бути не може»** [35, с. 50]. І глобальна економіка змушує рахуватись у трансформації продуктивних сил України практично з усіма зовнішньополітичними парадигмами і векторами розвитку країн. Прискорення інформаційно-технологічної революції і реструктурування бізнесу та ринків жорстко детермінується новими загальнопланетарними тенденціями (мегатенденціями) розвитку співтовариства країн і народів.

Серед десяти основних мегатенденцій виділимо подальше посилення ролі передових технологій і інформатизації суспільного розвитку, інтеграційних сил у світовій економіці і відцентрових сил у світовій політиці. Йдеться про глобальний перехід від індустріального суспільства до інформаційного; від форсованого технологічного розвитку до передових технологій; від національних

економік до світової економіки. Це ставить нові завдання «інтернаціональності науки», свідомості «моральної відповідальності учених за використання наукових відкриттів..., за останні роки швидко складається і розширюється в цьому напрямку світова наукова суспільна думка» [35, с. 51].

Перші десятиріччя XXI століття стануть періодом не тільки шалених криз і катаклізмів, а й вражаючих соціально-гуманітарних, технологічних нововведень, неймовірних економічних можливостей і дивних політичних модернізацій і реформ. Основна відмінність нових мегатенденцій полягає у процесах глобалізації вільної торгівлі. Все це диктує для України новий суворий соціально-економічний імператив: або вона почне дбати про урегульованість, або стане жертвою конфліктів і конфронтації. Метаморфози, наростаючі кризи і потрясіння в економіці та бізнесі актуалізують питання регульованості національної економіки щодо світової економіки.

Безперервних інновацій, високих соціально-економічних трансформацій і імперативів вимагають інші мегатенденції, відповідно до яких треба по-новому конкретизувати характер і спрямування трансформації продуктивних сил. Не випадково **В. І. Вернадський підкреслював: «Вперше ставиться завдання проникнення наукового знання у все людство»** [35, с. 50]. Для цього необхідно трансформувати продуктивні сили згідно з комплексною стратегією розвитку, яка забезпечує ефективний взаємозв'язок між людськими, економічними, техніко-технологічними, продуктивними та інфраструктурними ресурсами.

Однією з перших і найнебезпечніших глобальних метаморфоз стала модифікація, яка принесла докорінні зміни, спричинені інноваційними процесами і поширені на всі сфери існування суспільства. Як результат з'являються новітні модифіковані продукти, процеси та явища, впроваджуються модифікуючі технології. Особливого значення набувають біотехнології і нанотехнології. Над людьми починає панувати нова реальність, зокрема поширюється віртуальна реальність. Завдяки новим техніко-технологічним засобам створюються особливі продуктивні сили, які стають некерованими, часто недоступними для сприйняття незмінною, архаїчною свідомістю. Виникає і загострюється суперечність між

соціосферою, ноосферою і техносферою, поглиблюючи світову кризу.

На даний час превалюючим став новий економічний імператив прискорення: або вдосконалювати свої технології до рівня світових стандартів швидкості, або бути відрізаними від своїх ринків, стати жертвою феномену прискорення. **За словами В. І. Вернадського, «відносини стають все більш простими і швидкими. Щорічно організованість їх збільшується, бурхливо зростає»** [35, с. 34]. Не дивно, що новостворені суспільно-технологічні інституції, явища і процеси витісняють з виробництва, бізнесу, з прибуткової економіки «повільні» країни і верстви населення. Тому вимагає невідкладного розв'язання питання пошуку адекватної світовому ринку демократизації надмірно централізованої системи управління продуктивними силами. Цей процес має здійснюватися відповідно до викликів глобалізації, урбанізації, індустріалізації, модернізації та інтеграції всіх форм життя.

Життєтворчими є його ідеї про демократизацію управління. На наших очах відбувається зміцнення нової глобальної економіки та глобально детермінованої системи продуктивних сил. Але глобалізація несе кризові явища не тільки у виробництво, а й у всю владно-управлінську діяльність. Нова система створення матеріальних і духовних цінностей залежить від швидкісних зв'язків і стрімкого розповсюдження знань, ідей, символів і інновацій. Йдеться про економіку суперсимволів, прихід якої трансформує бізнес, всю економіку. Біотехнології несуть зміни в структуру суспільства, основні з яких відносяться «до управління соціальною ієрархією» [8, с. 96].

Фантастичними темпами з розвитком продуктивних сил у світі бізнесу руйнується старий стиль його організації та управління ним, дезінтегруються архаїчні та інтегруються нові транснаціональні і глобальні владно-управлінські структури. У контексті трансформації управлінських процесів стверджується «примат наукової думки». **В. І. Вернадський доводить: «зараз вчені є реальною силою;** спеціалісти, інженери і економісти-теоретики, прикладні хіміки, зоотехніки, агрономи, лікарі (які грали і раніше основну роль) складають основну масу і представляють всю творчу силу водіїв народів» [35, с. 51].

Багатовіковим досвідом соціально-політичної еволюції людства доведено, що демократизація владно-управлінської системи є основним і наймогутнішим механізмом збагачення життя суспільства, його стабілізації і оптимізації. Сьогодні на фоні трансформаційних процесів, що охоплюють практично всі сфери суспільного життя, серед усіх пріоритетів за В. І. Вернадським, «з підняттям значення науки в державному житті неминуча кінець кінцем і друга зміна в конструкції держави — посилення її демократичної основи. Тому що наука по суті справи глибоко демократична» [35, с. 95]. Демократизація пов'язує всі сфери життя людей в єдину цілісну систему суспільства.

В умовах глобальних трансформацій продуктивних сил вимагають вирішення першочергові питання переходу від вертикальних, ієрархічних до горизонтальних, мережних структур управління та демократизації і дебюрократизації державної влади, її децентралізації і деконцентрації. У функціональному плані трансформації підлягають всі механізми горизонтальної і вертикальної соціальної і державної управлінських ієрархій.

Найефективнішою формою контролю суспільства зарекомендували себе ринкові механізми регулювання розвитку виробництва. Зміцнення конкурентної глобальної економіки посилює об'єктивну потребу зміцнення наукового оснащення системи управління продуктивними силами. «Ідея «наукового мозкового центру» людства висувається життям» [35, с. 99].

Під тиском визначених вище загальнопланетарних тенденцій (мегатенденцій) швидкісні метаморфози переживає вся технологія управління, формується інноваційна система принципів, методів і способів впливу на управлінські процеси. В структурі продуктивних сил і управління ними прискорюються механізми і технологія операцій, як говорив В. І. Вернадський, швидкість відносин, рух і «перенесення речей можуть бути теоретично прискорені у будь-якому ступені і темп їх швидко зростає, як ніколи раніше» [35, с. 50].

У відносинах між такими конструктами управління продуктивними силами як багатство, сила і знання визначальним важелем стають знання, інформація. За твердженням В. І. Вернадського «наукова думка змінює явища життя, геологічні процеси, енергетику планети» [8, с. 231-232]. Надшвидкісні процеси глобалізації,

модифікації і інтеграції всіх сфер життя людства стають базисом для нового етапу розвитку продуктивних сил з їх власними закономірностями і взаємозв'язками, новітніми технологіями, а також з новою інформаційною картиною світу і новою управлінською ієрархією.

Отже, наука, наукові трансформації створюють продуктивні сили, в яких розвиваються нові технології і інформаційно-знакові системи, якими повинні опанувати всі. Електронні війни, битви між стандартами, між капіталом і політикою, змагання технологій трансформують всі сфери промисловості і бізнесу. Прискорення економічного метаболізму знімає перешкоди на шляху впровадження модернізаційних трансформацій і вимагає імплементації високих соціально-політичних, економічних і культурних надбань країн Європи і світу.

Висновок до розділу 5. Отже, характеризуючи заслуги історичних особистостей - видатних патріотів України доцільно зазначити, що першотворцем могутньої держави Київської Русі був видатний патріот України Мудрий Ярослав Володимирович. Великий князь Київський (1016–1054). Для зміцнення влади в державі та впорядкування правових і соціальних відносин громадян за князювання Ярослава Мудрого було укладено збірник законів, так звану Правду Ярослава.

Б. Хмельницький увійшов в історію як борець за щастя українського народу, як мудрий державний діяч, як герой народно-визвольної війни 1648–1654 років. Українська держава, творцем якої був Б. Хмельницький, продовжувала існувати, набувала нових якостей і давала імпульс формуванню нових суспільно-політичних відносин. Б. Хмельницький став однією із найвидатніших постатей в історії України і тому заслужив повагу, вдячність і славу видатного патріота України.

Велику роль у розбудові наукової основи України зіграв Юрій Дрогобич, видатний український мислитель, філософ, астроном, астролог, перший український доктор медицини. Відомий як автор творів про «діяння великі» та вивчення законів природи. Юрій Дрогобич стверджував, що для здійснення «діянь великих» необхідною є не лише сила, а й розум, завдяки якому людина здатна легко досягнути загадки неба, Всесвіт загалом.

І. Вишенський відіграв визначну роль у розвитку передової суспільно-політичної й філософської думки. За словами І. Я. Франка, Вишенський був «одним із батьків і творців народної південноруської літератури». Він — демократ, палкий патріот, гуманіст.

Г. Сковорода як видатний український філософ-містик, богослов, поет, педагог мав значний вплив на сучасників і подальші покоління своїми байками, піснями, філософськими творами, а також способом життя.

В. Вернадський — видатний український науковець і філософ. Природознавець, засновник геохімії, біогеохімії та радіогеології, вчення про біосферу, ноосферу, космізм. В. Вернадський створив своє вчення про ідеї й цінності в життєдіяльності людей.

Запитання для самоперевірки до розділу 5

1. У чому заслуга Я. Мудрого як творця могутньої держави Київської Русі?
2. Які здобутки Богдана Хмельницького увійшли історію України в період його гетьманства?
3. Що з точки зору Ю. Дрогобича необхідно для «діянь великих» та вивчення природи і її законів?
4. Яка роль І. Вишенського у розвитку передової суспільно-політичної й філософської думки?
5. У чому патріотична заслуга професорів Києво-Могилянської академії?
6. Що є стрижневим принципом всієї філософії Г. Сковороди?
7. Які ідеї В.І Вернадського стали справжнім відкриттям у науці?

Завдання для самостійної роботи до розділу 5

1. Покажіть розвиток Київської Русі за роки правління Ярослава Мудрого.
2. Поясніть, чому Хмельниччина стала назвою історичного періоду.
3. Охарактеризуйте наукові здобутки Юрія Дрогобича.
4. Доведіть, що І. Вишенський — демократ, палкий патріот, гуманіст.
5. Проаналізуйте шлях Григорія Сковороди до вчення про щастя.
6. В.І. Вернадський про нові ідеї й цінності в життєдіяльності людей.

СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ФІЛОСОФІЇ ТА ЇЇ ВНЕСОК У КУЛЬТУРУ УКРАЇНИ

6.1. Патріотичний внесок філософської школи Київського національного університету імені Тараса Шевченка в культуру України.

Вагомий патріотичний внесок у літописи, в культуру всевітньої еволюції людства зробив український народ. Патріоти України багато зробили для того, щоб захищати мир, щоб звеличити людей, зробити їх більш гуманними та демократичними.

Тому в фундаментальному дослідженні проблеми «патріот України» в аксіології філософії гуманізму і демократії важливо керуватись найпрогресивнішими надбаннями людства в цій сфері життєдіяльності.

В історії українського народу є багато прикладів із життя видатних філософів-патріотів України, які служили українському народу та прославляли Україну в Європі і в усьому Світі. Вагомий патріотичний внесок у розробку сучасних філософських, гуманістичних і демократичних основ життєдіяльності в Україні зробили В. Андрущенко, В. Антоненко, І. Бичко, А. Бойко, І. Бойченко, В. Босенко, Л. Губерський, В. Ільїн, А. Конверський, П. Копнін, В. Кремень, В. Кудін, Л. Левчук, М. Михальченко, В. Павлов, М. Попович, П. Саух, М. Тарасенко, В. Шинкарук та багато інших філософів.

Відзначаючи успішні наукові пошуки вчених, **В. Кремень** зазначає, що вони включають цілий спектр сучасних навчально-виховних технологій, орієнтованих на особистісний розвиток Людини — творця, громадянина і патріота. Перспективні результати досліджень, здобуті науковцями, дають можливість формувати Особистість, здатну творити власну країну і історію. Саме новітні

досягнення молодого покоління українців сьогодні розкривають інтелектуальний і духовний потенціал нації в майбутньому [27, с. 11].

Оцінюючи величну місію філософії, **А. Конверський підкреслює**: «З найдавніших часів знання з філософії, релігієзнавства та політології були стрижневими у духовній культурі людства, оскільки його головною проблемою завжди було і буде одвічне питання: що таке «людина»? Прилучення до віковичних цінностей людського духу звеличує людину і підносить її над повсякденністю» [38, с. 2].

Значний внесок у розвиток культури українського суспільства вніс філософський факультет, який розпочав свою роботу восени 1834 р. першим у Київському університеті. В ньому згідно зі статутом було відкрито 13 кафедр освіти.

Кафедру філософії очолив тоді професор **О. М. Новицький**, який у своїх поглядах стверджував першорядне значення людини, людського розуму в філософському баченні світу. Обстоюючи істину в оцінці історико-філософського процесу, він одним із перших вітчизняних учених визнавав, що філософія стародавньої Греції в своїх витоках глибоко пов'язана з багатовіковою культурою Єгипту і Вавілонії, стародавніх Індії і Китаю.

Але викладання філософії у новоствореному університеті тривало недовго. Викриття у Києві Кирило-Мефодіївського товариства призвело до того, що в 1849 р. було заборонено викладання філософії.

Із Київським університетом пов'язане практично все творче життя представника «академічної філософії» **О. М. Гілярова**, концепція якого ґрунтується на утвердженні ідеї, що платонівське вчення є найвищим проявом філософської культури. У своїх працях О. М. Гіляров обстоював думки позитивістського спрямування, розглядаючи філософію як своєрідну діяльність, що існує поряд із наукою, поезією і релігією. О. М. Гіляров вбачав основне завдання філософії в примиренні, доведенні до злагоди «двох вічно ворожих у нашому житті початків — істини розуму та істини серця».

З 1892 до 1900 року у Київському університеті працював професор **Г. І. Челпанов** — відомий філософ, логік та психолог. За

своїми філософськими поглядами він належав до академічного неокантіанства, яке у вигляді самостійного напрямку сформувалося на вітчизняному терені в 90-ті рр. Протягом 1891-1906 рр. Г.І. Челпанов - професор і завідувач кафедр логіки і психології (1902-1906) Київського університету, викладач логіки й психології Першої київської гімназії (1900-1906). 1893 р. учений організував при Київському університеті психологічну лабораторію, 1898 р. — психологічну семінарію, з якої вийшло чимало відомих учених. Г. І. Челпанов зводив завдання філософії до формально-логічного вияву нею вірогідності і межі знання. Обмеживши сферу філософії дослідженням знання, він розширив сферу релігії, вважаючи, що віра в Бога є одним із визначних факторів світогляду.

Значний внесок у розвиток філософської думки зробив видатний діяч української культури **М. П. Драгоманов**, ім'я якого носив Київський інститут народної освіти, що існував на базі ліквідованого Київського університету. Як філософ М. П. Драгоманов був прибічником позитивістського плюралізму у поглядах на суспільство і його розвиток. Учений вважав, що головним чинником соціального руху є економічний прогрес, світська вільна наука та філософія. Без широкого розумового філософського розвитку, стверджував він, не може бути доцільного державного ладу, всеосяжних реформ, розумної участі в державній діяльності.

Новий якісний виток у розвитку філософії в Київському університеті починається з 1944—1945 навчального року, коли відроджується філософський факультет у складі трьох кафедр: діалектичного та історичного матеріалізму, педагогіки психології. На факультеті вивчалися латинська, грецька, англійська, французька й німецька мови, дарвінізм, історія стародавніх Греції та Риму, логіка, математика, психологія.

Із 1946 р. на факультеті розроблялося 18 наукових тем. З-поміж них — «Світогляд Т. Г. Шевченка», «Предмет і завдання логіки», «Емоційно-вольові компоненти мислення», «Історія матеріалізму в Росії». Того ж року філософський факультет став готувати фахівців за спеціальностями філософія, психологія і логіка. Діяло п'ять кафедр: історії філософії, логіки, діалектичного та історичного матеріалізму, педагогіки, психології.

У перші повоєнні роки університетські філософи досліджували проблеми вітчизняної філософії, зарубіжної філософії закони і категорії матеріалістичної діалектики, їх функції у науковому і суспільному пізнанні питання єдності і відмінності діалектики, логіки і теорії пізнання, проблеми співвідношення діалектичного методу з методами природничих і гуманітарних наук.

На відділенні філософії велася активна наукова робота. Вчені концентрували увагу на дослідженні основних політичних документів та філософських праць Київської Русі, України, Росії, Білорусі та Молдови до XVIII ст., на аналізі творчості українських революційних демократів XIX — поч. XX ст. П. А. Грабовського, І. Я. Франка, Лесі Українки, на вивченні філософської спадщини стародавнього Китаю та німецької класичної філософії.

Вагомий внесок у розвиток філософії в університеті у цей період вніс видатний філософ **П. В. Копнін**, який особливу увагу приділяв обґрунтуванню єдності онтологічного і гносеологічного аспектів філософії. Праці вченого сприяли розвиткові нового напрямку філософських досліджень — логіки науки, а також нових аспектів теорії пізнання.

Створення в 1963 р. кафедри філософії гуманітарних факультетів сприяло активізації фундаментальних досліджень у галузі філософських проблем суспільних і гуманітарних наук.

На відділенні філософії діяла аспірантура. Багато її випускників згодом стали професорами відновленого у 1965 р. філософського факультету — А. М. Алексюк, І. В. Бичко, В. О. Босенко, М. О. Булатов, Г. І. Горак, В. С. Дмитриченко, М. В. Дученко, В. О. Кудін, Л. Т. Левчук, І. Ф. Надольний, А. Т. Нелеп, В. Т. Павлов, О. І. Фортова та ін.

Відновлений філософський факультет нараховував 8 кафедр: історії філософії, філософії гуманітарних факультетів, філософії природничих факультетів, етики, естетики і логіки, психології, педагогіки, історії і теорії атеїзму, наукового комунізму. З 1971 р. на факультеті розгорнулася активна науково-дослідна робота з аналізу філософських проблем природознавства, яка сприяла зміцненню зв'язків з вченими-природознавцями. В центрі уваги науковців факультету були також проблеми логіки і методології наукового пізнання.

Особливих структурних та змістовних змін факультет зазнав за часів керівництва професора **М. Ф. Тарасенка** (1987–1995 рр.). Ці зміни були зумовлені тими перетвореннями, що мали місце в суспільстві, а відтак — і у філософії. З 1989 р. на факультеті ведеться підготовка фахівців-політологів. У 1991 р. було відкрито кафедру української філософії та культури.

У ці роки на філософському факультеті розроблялись і впроваджувались у навчальний процес нові навчальні плани і програми з усіх філософських дисциплін. Перебудова фахової філософської освіти відбувалась на основі розробки нової номенклатури наукових спеціальностей. Відповідно до цього в навчальний процес було впроваджено цілий ряд нових нормативних і спеціальних курсів, які раніше не читалися на факультеті.

За післявоєнні роки випускниками факультету стали понад 4 тис. студентів, тут підготовлено більше 60 докторів і 400 кандидатів наук. Філософський факультет — це єдиний факультет університету, який готує викладачів філософії, етики, естетики, логіки, риторики, політології, релігієзнавства, історії та теорії культури для вищих навчально-освітніх закладів України.

З 1995 року очолює факультет його випускник, доктор філософських наук, професор, академік НАН України **А. Є. Конверський**.

Випускниками філософського факультету укомплектована більшість посад викладачів філософії та філософських дисциплін у вищих навчальних закладах України. Вагомий внесок у розвиток філософських наук роблять випускники філософського факультету своїми науковими дослідженнями та доповідями і виступами на міжнародних, всеукраїнських та регіональних наукових конференціях.

Зокрема, доцільно послатись на **проведену Академією педагогічних наук України Всеукраїнську міжгалузеву науково-практичну онлайн-конференцію «Філософські, історіософські та педагогічні аспекти єдності українського суспільства»**, яка відбулася 31 березня — 2 квітня 2021 року, де були озвучені актуальні питання сучасної філософської і педагогічної науки.

Студентам і магістрантам потрібно уважно вивчити доповідь доктора філософських наук, професора, академіка НАН України,

академіка НАПН України, президента Національної академії педагогічних наук України **В. Г. Кременя на тему «Національна ідея і єдність нації: феномен тотожності»**, в якій він визначає сутність і зміст національної ідеї, постійні пошуки якої характерні для всієї вітчизняної історії. У ній доповідач наголосив, що вітчизняна філософська думка, традиційно орієнтована на гуманістично-етичні ідеї, у центрі яких — неповторне людське буття, тобто людиноцентризм, включає в цю неповторність і таку характеристику особистісного буття, як національність.

Звертається увага на те, що люди є носіями етнокультурних ознак, відтак їхнє буття за всіх обставин є національним. Кожний історичний час, кожна епоха демонструє наявність провідного національно-ментального феномену — це ідеї, які хвилюють інтелектуальну спільноту. Відомо, що для епохи характерне розмаїття ідей, світоглядних принципів, соціальних програм.

Національна ідея, пов'язана не тільки з багатством переживань творця, його соціальним життям, а й із вимогами домінант суспільно-політичних реалій дійсності. Аналіз сутності національної ідеї вимагає не лише опису її зовнішнього виявлення, а й виділення прихованих, іноді не усвідомлених, не реалізованих внутрішніх можливостей. Отже, герменевтичний підхід має співіснувати з феноменологічним. Адже кожний з видів теоретичного узагальнення потребує введення його в певний контекст світобачення, у певну картину, образ світу.

В. Кремень говорить, що за сучасних умов українська національна ідея не може бути однозначно «прив'язана» до якихось фетишів, як це постає з міркувань або односторонньо-безоглядних її adeptів, або з тверджень її категоричних противників. Неясності й складності супроводжують трактування національної ідеї не тільки тоді, коли намагаються окреслити її практично значущу складову, а й у випадках суто теоретичного розгляду.

Це зумовлюється переважно тим, що національна ідея може набирати досить неоднозначного змісту, приймати різноманітні форми публічного вираження й функціонування. Вона може зберігати певне значення і виконувати певні функції навіть тоді, коли ще до кінця не усвідомлена й не набула форми загальновідомого й підтримуваного більшістю гасла.

Ефективність національної ідеї зумовлена її зв'язком із культурою, яка є критерієм самобутності та окремішності нації, що в тій мірі постає нацією, у якій виявляє свою культурно-творчу здатність та хист. Для нації культура є тим, чим для людини — її особистісність. Звичайно, культурна своєрідність народу може по-різному виявлятися у тих чи інших історичних і суспільно-політичних обставинах. Витоки цієї національної індивідуальності можна вже побачити в етнографічному побуті народів за часів їхнього етногенезису.

Конкретний зміст національної ідеї може еволюціонувати, уточнюватися, але за будь-яких обставин ця ідея утримує в собі дещо як свою постійну належність: **віру в життєздатність і оптимальність створюваного чи відстоюваного національного буття; прагнення до постійного просування в напрямі загальнонаціонального ідеалу; готовність до самообмеження в ім'я майбутнього нації.** Національна ідея містить у собі те, що, реалізуючись в державі й національному бутті громадян, забезпечує їхню сутність.

Національна ідея є виразом духу нації. Доки існують нації, існує й національна свідомість, а в цій свідомості — постійне шукання опори й способів забезпечення національного виживання та надійних джерел необмежуваного ззовні національного розвитку. Водночас не варто зводити національну ідею до феномену суто етнокультурної природи чи призначення.

Доповідач доводить, що **національна ідея є ядром, навколо якого інтегрується полі- чи моноетнічна спільнота**, вона є джерелом і синтезом стратегій діяння, якими забезпечується збереження і розвиток національного буття. Із цієї причини, доки існують окремі країни, держави, народи, може йтися про трансформацію тієї чи іншої національної ідеї. У сучасному світі, як і в епоху виникнення численних національних держав в Європі, — хоч і з іншим змістом та формою, національна ідея залишається найважливішою опорою для тих народів, які опинилися перед історичним вибором.

Студентам, магістрантам слід зрозуміти, що функціонування національної ідеї стає перепоною для мислення кризової свідомо-

сті, що розвивається через зміни в формах існування людських станів, які призводять до втрати суб'єктивності, внутрішніх опор буття. Це веде до відчуження, яке поглинає людську особистість і не залишає місця для її самоздійснення.

Одним із факторів відчуження є денационалізація, втрата відчуття приналежності до певної нації. Субстанційним змістом національного відчуження є відхід від «колективно-всезагального» до «абсолютної свободи», від одвічних загальнолюдських цінностей до нівельованих — знецінених і безособових. Національне відчуження виникає через політичне, яке включає таку ситуацію, коли людина сприймає політику, державну владу як сторонні, нав'язані їй чужі сили, які панують над нею і пригнічують особистість.

За В. Кременем, воно фіксує наявність розриву між: суспільством та людиною і, як наслідок, спотворених взаємин між людьми, породжуючи дегуманізацію суспільства, його дезінтеграцію, соціальну нерівність. Таку ситуацію ми спостерігаємо, аналізуючи процес становлення національної свідомості і формування національної ідеї впродовж історичного розвитку не тільки України, а й інших, несамоідентифікованих націй.

Невизначеність стану суспільства, що трансформується, ще більше поглиблює феномен відчуження, який стає тотальністю, сприяючи розлому духу, розуму, свідомості, поглинаючи тим самим людину. Онтологія відчуження може бути виявленою, якщо функціонуватимуть інститути демократії, адресної соціальної критики умов, які породжують відчуження. Долаючи відчужену сутність, суспільство здатне спрямувати всі сили на удосконалення людини, реалізації її як особистості, яка здійснює і самопродукує себе, що сприяє «злиттю» з творчими основами буття [37, с. 7-11].

Змістовні міркування щодо ролі історичної пам'яті озвучив доктор філософських наук, професор, академік НАПН України **Саух П. Ю.**

Він зазначив, що **кожен новий крок у соціокультурному розвитку будь-якого суспільства завжди спонукає до визначення у ставленні стосовно своєї історії, того досвіду, що дістався у спадок від минулих поколінь.** Українці, молоде покоління не повинно забувати, що історія пов'язана з пам'яттю, яка долає невпинний час, долає забуття. У цьому непересічна культурна значущість

пам'яті. Безпам'ятство — це не просто невдячність перед минулим, а й безвідповідальність перед майбутнім.

Людям важливо не забувати про свої помилки в минулому. А це означає: любити своє минуле і пишатися ним, а не постійно переоцінювати його на догоду мінливим суб'єктивним інтересам чи амбіціям. **Цінуючи минуле, ми повинні розуміти, що не обов'язково безпосередньо відтворювати його форми, аби відчувати гордість за діяння своїх предків.** Пам'ять, помножена на моральну оцінку, породжує совість як внутрішню самокритику. Якщо немає пам'яті, то немає оцінки, а отже, немає й совісті. Історична пам'ять народу формує моральний клімат, в якому він живе, в якому кожен із нас повниться добром чи злом.

П. Саух наголошує, що **людина, байдужа до історії, культури, традицій і звичаїв, не хоче й не може високопродуктивно працювати.** Тобто вона працює..., але прагнення споживати домінує в ній над прагненням продукувати. Споживання, не урівноважене продукуванням, постає як споживацтво, тобто обертається своєю руйнівною стороною. «Після мене хоч потоп» — таким стає життєве кредо людини, «вільної» від історії, тобто від відповідальності перед предками й нащадками, минулим і майбутнім [37, с. 13].

На цій Всеукраїнській конференції виступив д. філософ. наук, проф. М. П. Іщенко на тему «Патріот України в аксіології філософії гуманізму і демократії: аспект єдності українського суспільства». Він також озвучив створений і науково аргументований ним Кодекс честі патріотів України. Його зміст продиктований відкритим автором в 1989 р. об'єктивним законом соціального становлення людини/особистості/молоді. Згідно з авторською філософією гуманізму і демократії в Кодексі зазначені і класифіковані на свої місця вічні, найпрогресивніші загальнолюдські цінності й ціннісні установки.

На факультеті продовжується підготовка фахівців за чотирма спеціальностями: філософія, релігієзнавство, політологія, державна служба.

За всіма напрямками на факультеті постійно проводиться активна наукова робота. За цей час він став одним із центрів досліджень історії філософської та суспільно-політичної думки в Україні, про-

блем історії і теорії діалектики, філософсько-соціологічних проблем науково-технічної революції, філософських проблем формування світогляду, методології соціального передбачення, логіки наукового пізнання, філософських питань природознавства та інших.

6.2. Розвиток професійної філософії в Києво-Могилянській академії

Основи професійної філософії починали розробляти філософи Києво-Могилянської академії. Їх патріотичною заслугою був розвиток філософської думки в Україні на ґрунті взаємодії із культурою Західної Європи. Цей розвиток, започаткований у XVI ст., отримує своє завершення становленням в українському духовному житті професійної філософії як самостійної складової культури українського народу. Він пов'язаний із діяльністю першого вищого навчального закладу на землях східних і більшості південних слов'ян — Києво-Могилянською академією.

Визначними філософами, котрі представляли Києво-Могилянську академію, були І. Гізель (бл. 1600-1683), Й. Кононович-Горбацький (пом. 1653 р.), С. Яворський (1658-1722), Ф. Прокопович (1681-1736) та інші. Філософи Києво-Могилянської академії розуміли філософію як систему дисциплін чи всіх наук, покликаних віднайти істину, причини речей, даних людині Богом, а також як дослідницю життя й доброчесності. Істину вони ототожнювали з вищим буттям, тобто з Богом, якого називали також *natura naturans* (створяючою природою). Будучи переконаними в раціональності світу, філософи Академії шукали істину на шляху дослідження наслідків Божої діяльності, створеної природи.

Під останньою вони розуміли насамперед сукупність ідеальних сутностей, що, на їхню думку, репрезентували в світі у вигляді індивідуальних форм речей вище буття й були закорінені в речах навколишнього світу та в людському розумі. Методом пізнання цих сутностей їм слугувала формальна логіка.

Здобуття істини мислилося викладачами Києво-Могилянської академії як результат складного процесу пізнання, здійс-

нюваного на двох рівнях—чуттєвому й раціональному. Важливим джерелом пізнання вони, на відміну від своїх вітчизняних попередників, уважали чуттєвий досвід. Він, на їх думку, даючи інформацію про зовнішній світ, створював засади для діяльності мислення.

Саме мислення в процесі обробки даних чуттєвого сприйняття, з одного боку, виокремлює індивідуальні форми речей, що фіксують унікальність, неповторність тієї чи іншої речі. А з іншого, — завдяки абстрагуванню того загального, що міститься у чуттєвих образах, створює передумови для вицлювання тих форм, які є вмістом смислової визначеності речей.

У теорії пізнання, де обґрунтовується, що первинним і найважливішим у розкритті Істини є момент інтуїтивного осяяння, контакту людського мислення і буття, простежується спадкоємний зв'язок між філософськими орієнтаціями філософів Києво-Могилянської академії та їх духовними попередниками в Україні. Тільки діячі братств і Острозького культурно-освітнього осередку йшли до цього осяяння через самопізнання й подолання свого власного «я» та злиття з надособистісною об'єктивністю Бога у суб'єктивному його переживанні, а професори Академії підходили до сприйняття прихованої в людській душі нествореної істини насамперед раціоналістичним дискурсивним шляхом.

Значна увага приділялась розкриттю творчого характеру фантазії, що певною мірою забезпечує зв'язок між чуттєвим досвідом і спогляданням у процесі здобуття істини. На думку професорів Академії, розум, як і почуття, пов'язаний з дією об'єктів. Однак, називаючи об'єктом те, що пізнається, що протиставляється інтелектові, він акцентує увагу на активності розуму, розглядає його як силу, якій об'єкт підкоряється, завдяки якій він виявляється, причому виявляється саме тому, що опиняється у сфері впливу пізнавальних зусиль розуму.

Спрямування філософського пізнання на розв'язання проблеми «Людина — Всесвіт» зумовлює підвищений інтерес до розв'язання теоретико-пізнавальної проблематики. У курсах, які читали професори Києво-Могилянської академії, зокрема у курсах психології і логіки, велику увагу приділено характеристиці пі-

знавальних здатностей людини: відчуттю, сприйняттю, пам'яті, уявленню, мові, мисленню, дослідженню особливостей самого процесу пізнання.

Філософія Києво-Могилянської академії, з одного боку ґрунтувалася головним чином на теософській, пантеїстичній і дійстичній основах, а з іншого, це є значним надбанням її розробників на глибокому розумінні сутності природи, її руху і розвитку, самої матерії, кількісної та якісної стабільності останньої, елементів діалектики протилежностей, теорії пізнання і т. д., що сприяло становленню й розвитку у подальшому наукового світорозуміння.

Доцільно звернути увагу, що **філософія епохи бароко, в межах якої розвивалася українська філософська думка XVII — XVIII ст., утверджувала розуміння людини як важливої частини світобудови.** Становлять інтерес погляди українських учених на проблему сенсу життя і вибір шляхів досягнення щастя. Сенс життя вони вбачали насамперед у творчій праці, спрямованій на власне й громадське добро. Наприклад, **Ф. Прокопович необхідною умовою щастя вважає здобуття певного рівня матеріального добробуту, адже бідність і нестатки зі щастям не сумісні.** Сумлінну працю він вважає обов'язком щодо себе, сім'ї, суспільства й держави.

Історичний період кінця XVII — початку XIX ст. пов'язаний насамперед з розробкою просвітницької філософії в Україні. Цей період позначений активною діяльністю речників української культури щодо популяризації ідей найзначніших представників французького і німецького просвітництва.

Філософія має «безумовну цінність», що полягає у здатності навчити людину пізнати саму себе. «Умовна» ж цінність філософії — у сприянні розвитку всіх наук, яким вона надає «першооснови і потреби всього істинного і систематичного пізнання». Києво-Могилянська академія зробила значний внесок у розвиток філософської і політико-правової думки в Україні. **Філософія Києво-Могилянської академії — цінне надбання української духовної культури.**

Висновок до розділу 6. У фундаментальному дослідженні проблеми «патріот України» в цінностях філософії гуманізму і демократії важливо керуватись найпрогресивнішими надбаннями людства в цій сфері життєдіяльності.

Свою змістовну сторінку в зміцнення єдності українського суспільства, у розвиток його філософії, культури вписали послідовники філософської школи Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Вони зробили вагомий патріотичний внесок у розробку сучасних філософських, гуманістичних і демократичних основ життєдіяльності в Україні.

У наукових працях професори Києво-Могилянської академії підходили до сприйняття прихованої в людській душі нествореної істини насамперед раціоналістичним дискурсивним шляхом. Велика увага приділялась розкриттю творчого характеру фантазії, що певною мірою забезпечує зв'язок між чуттєвим досвідом і спогляданням у процесі здобуття істини. На думку професорів Академії, розум, як і почуття, пов'язаний з дією об'єктів. Називаючи об'єктом те, що пізнається, що протиставляється інтелектові, він акцентує увагу на активності розуму, розглядає його як силу, якій об'єкт підкоряється, завдяки якій він виявляється для розуму.

Направленість філософського пізнання на розв'язання проблеми «Людина — Всесвіт» зумовлює підвищений інтерес до розв'язання теоретико-пізнавальної проблематики. У курсах, які читали професори Києво-Могилянської академії, зокрема у курсах психології і логіки, велику увагу приділено характеристиці пізнавальних здатностей людини: відчуттю, сприйняттю, пам'яті, уявленню, мові, мисленню, дослідженню особливостей самого процесу пізнання.

Період кінця XVII — початку XIX ст. пов'язаний насамперед з розробкою просвітницької філософії в Україні. Цей період позначений активною діяльністю речників української культури щодо популяризації ідей найзначніших представників французького і німецького просвітництва.

Запитання для самоперевірки до розділу 6.

1. У чому заслуга очільника кафедри філософії Київського університету професора О. М. Новицького?
2. У чому вбачав О. М. Гіляров основне завдання філософії?
3. Які здобутки відомого філософа Г. І. Челпанова увійшли в історію Київського університету?

4. Що з точки зору видатного українського вченого М. П. Драгоманова є головним чинником соціального руху?

5. У чому ви вбачаєте вагомий патріотичний внесок випускників філософської школи КНУ імені Тараса Шевченка?

6. У чому велична місія філософії на думку професора КНУ А. Є. Конверського?

7. Яка роль сучасної філософської школи КНУ у розвитку передової суспільно-політичної й філософської думки?

8. У чому патріотична заслуга професорів Києво-Могилянської академії починаючи з XVI ст.?

Завдання для самостійної роботи до розділу 6.

1. Оцініть заслугу завкафедри філософії Київського університету професора О. М. Новицького.

2. Наведіть визначення О. М. Гіляровим основного завдання філософії.

3. Висвітліть наукові ідеї відомого філософа Г. І. Челпанова.

4. Покажіть як М. П. Драгоманов визначав головні чинники соціального руху.

5. Охарактеризуйте патріотичний внесок випускників філософської школи КНУ імені Тараса Шевченка.

6. Прочитуйте величну місію філософії за визначенням професора КНУ А. Є. Конверського.

7. Аргументуйте роль сучасної філософської школи КНУ у розвитку передової філософської науки в Україні.

8. Доведіть патріотичну заслугу професорів Києво-Могилянської академії починаючи з XVI ст.

АКСІОЛОГІЯ ПАТРІОТИЧНИХ ЗВЕРШЕНЬ У ЖИТТЄТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

7.1. Об'єктивний закон соціального становлення людини — творець патріотичної життєтворчості молоді

Патріотизм, як явище породжене об'єктивним законом еволюції, завжди розвивався на теренах сучасної України. Об'єктивний закон еволюції та коеволоції «породив» об'єктивний закон соціального становлення людини, який і став безпосереднім творцем патріотизму, патріотичної життєтворчості української молоді. Тому не треба забувати, що у всіх людей і тварин, у всіх істот органічного світу є подарований об'єктивним законом еволюції свій природний патріотизм.

Будь-яка дія «одного патріотизму» проти другого патріотизму породжує згідно з третім законом Ньютона відповідну протидію другого патріотизму, яка може знищити перший патріотизм разом з його суб'єктом. Так об'єктивно виникають війни, у полум'ї яких страждають і навіть гинуть всі. Саме тому у авторському Кодексі честі патріотів України підкреслюється: «...на об'єктивних позиціях миру непорушно стояти». Дійсно, мир є єдиним засобом виживання для всіх.

У цьому контексті для процесу соціального становлення особистості патріота України основоположне значення має виконання вимог і принципів, визначених в **Законі України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні»**.

«Цей Закон визначає загальні засади створення організаційних, соціально-економічних, політико-правових умов соціального становлення та розвитку молодих громадян України в інтересах осо-

бистості, суспільства та держави, основні напрями реалізації державної молодіжної політики в Україні щодо соціального становлення та розвитку молоді.

Стаття 1. Визначення термінів

У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються в такому значенні:

соціальне становлення молоді — процес різнобічного включення молоді в життєдіяльність суспільства як системи, сприйняття її як елементу цієї системи;

{Статтю 1 доповнено абзацом десятим згідно із Законом № 3142-IV від 29.11.2005}».

Патріотичні звершення українського народу створили об'єктивну основу для реалізації нової суспільно-державної політики, яка стала однією з найважливіших гарантій незворотності започаткованого процесу трансформації всіх сфер життя українського суспільства. Згідно із зазначеними в Законі цінностями і принципами створений авторський Кодекс честі патріотів України:

Потребами об'єктивних закону еволюції та закону коеволюції обумовлена актуальність усебічної розробки проблем адекватної йому оптимізації соціального становлення українців, насамперед шляхом гуманізації і демократизації нинішнього способу їх життя.

Об'єктивний закон еволюції створив на Землі органічний світ, починаючи від першої органічної клітинки — сечовини, від якої і почалась власне еволюція фауни і флори та першої шимпанзе. У цієї шимпанзе виникли перша і друга сигнальні нейронні системи. З моменту початку функціонування другої сигнальної системи і почалась еволюція, соціальне становлення власне «людини розумної» — Homo sapiens.

У процесі природного відбору, боротьби за виживання всім істотам органічного світу закон еволюції «подарував» похідний об'єктивний закон коеволюції, сутність якого полягає в інстинкті спільної, об'єднаної боротьби всіх істот органічного світу за виживання в табунах, зграях тощо.

Наукові дослідження біологів, та інших учених показують, що більше схильні до коеволюції, а відтак і до патріотизму сангвініки і флегматики. На відміну від них холерики і меланхоліки мають

більші біоелектричні та біохімічні потенціали, здатності до егоїстичного, індивідуального самовиживання. Саме останні здатні індивідуально найбільше перемагати у боротьбі всіх проти всіх за виживання. Ця боротьба продовжується в органічному світі протягом мільйонів років, де завжди перемагають найсильніші, найбільш хижацькі, найшвидші індивіди.

Необхідно лаконічно окреслити логіку історії: закон еволюції «породив» для первісних людей закон коеволюції, яка створила для групового виживання такі спільності: рід, плем'я тощо. З розвитком людинолюбних спільних відносин боротьби за групове виживання і почав діяти закон соціального становлення людини.

Тобто закон коеволюції «породив» для *Homo sapiens* об'єктивний закон соціального становлення людини, сутністю якого є зростання людських, соціальних якостей та гуманізація і демократизація відносин між індивідами в спільному соціальному середовищі. У процесі еволюції і коеволюції під дією закону соціального становлення людини в груповому соціальному середовищі і виникає інстинкт (прояви) природнього патріотизму як об'єднана боротьба груп людей за спільне виживання.

Первісний патріотизм та єдність суспільства, як соціально-біологічне явище, еволюційно виникли під безпосередньою дією саме об'єктивного закону соціального становлення людини. Він сприяв розвитку коеволюційних гуманних і демократичних соціальних дій та єдності відносин у боротьбі за групове виживання.

Об'єктивний закон соціального становлення людини / особистості / молоді був відкритий автором, уперше в науковій літературі аргументований і верифікований у монографії «Соціальне становлення радянської молоді» в 1989 р. [17, с. 89–107]. Закон був захищений автором 26.04.1990 р. при захисті докторської дисертації «Сутність, протиріччя і тенденції соціального становлення молоді: соціально-філософський аспект юнології».

На основі авторської розробки об'єктивного закону соціального становлення людини, категорій «соціогенез» і «соціальне становлення молоді» у 1990 р. був прийнятий закон СРСР про соціальне становлення молоді, а в 1993 р. був прийнятий **Закон України**

«Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 05.02.1993 р. №2998-ХІІ.

Об'єктивний закон соціального становлення людини аргументовано автором на основі тези Геракліта «Все є становлення, це становлення є принцип», а також викладених Гегелем в «Науці логіки» тез «Із становлення виникає наявне буття... Становлення має спочатку своїми визначеннями абстрактне буття і ніщо... Сутність є результат становлення буття... Буття в своєму переході в сутність стало видимістю або покладенням, а становлення або перехід в друге — покладенням; і навпаки, покладення або рефлексія сутності зняло себе і відновило себе у вигляді чогось непокладеного, у вигляді першого початкового буття» [10, с. 35].

Основною гуманістичною і демократичною сутністю соціального становлення людини / особистості / молоді є «діяння, перехід сутності в свободу наявного буття...» та її самоорганізація, саморозвиток, самореалізація людей у біосоціальних системах [11, с. 155]. Соціальність людини є результатом взаємовідносин, взаємозв'язку не тільки суспільних, але й біотичних і абіотичних факторів змінюваного середовища.

Сутнісне значення має еволюційне визначення Гегелем соціального становлення як початку самоорганізації, саморозвитку і самореалізації людини в єдності з зовнішніми умовами. Говорячи про умови становлення, він підкреслював: «Але умови — це зумовлене самою вільною від (зовнішніх) умов сутністю діяння, і, відтак, тим самим вона (сутність) знімає своє власне покладення; ...безпосередньо робить сама себе і становленням. — Тому і одне і друге — одна єдність; рух умов у них самих — це становлення...» [9, с. 108].

Об'єктивний закон соціального становлення людини починає діяти з моменту виникнення другої сигнальної системи — спеціально людської сигнальної системи узагальненого відображення дійсності у вигляді понять, які стають основою і способом абстрактного людського мислення і практичних дій у біосоціальній системі.

Під дією суб'єктів публічного управління у людини формуються соціальні потреби і єдність відносин, дій, спільно діяльніс-

ного (патріотичного) виживання разом з іншими людьми. Цей момент є фактом зародження у 2–5-річному віці сущості людини і її соціального становлення. Мислення, друга сигнальна система є органічним продуктом фізіології вищої нервової діяльності, зникнення якої є моментом припинення дії закону соціального становлення людини.

Таке розуміння сутності соціального становлення людини пояснюється тезою Гегеля, який підкреслював: «Становлення як становлення сутності є перш за все діяння, перехід сутності в свободу наявного буття...» [11, с. 155].

В аргументації і верифікації автора цього закону **об’єктивний закон соціального становлення людини/особистості/молоді полягає у співвідношенні «діянь», дії і протидії, в ньому: «Коефіцієнт корисної дії соціального становлення людини прямо пропорційний сумі корисних затрат на сприяння соціальному становленню людини (А) та обернено пропорційний сумі загальних, тобто корисних затрат на сприяння (А) і затрат протидії (В) соціальному становленню людини:**

$$\text{ККД} = A / (A + B) \times 100\%,$$

де: **ККД** — коефіцієнт корисної дії соціального становлення людини в %;

А — сума корисних затрат на дії по сприянню соціальному становленню людини ($A = A_1 + A_2 + A_3 + \dots + A_n$);

В — сума затрат протидії соціальному становленню людини ($B = B_1 + B_2 + B_3 + \dots + B_n$)».

В об’єктивному законі соціального становлення людини виявляється відношення корисно використаних затрат у процесі самоорганізації, саморозвитку і самореалізації людини до загальної кількості затрат фінансів, енергії тощо на соціальне становлення людини, тобто до сумарної кількості корисних затрат на це фінансів, енергії тощо та сумарної кількості затрат внутрішньої і зовнішньої протидії соціальному становленню людини.

Сутність закону соціального становлення людини полягає в тому, що в його основі лежить перехід від еволюційних, природних інстинктів боротьби за виживання і успадкування до гуманних, демократичних нових форм коеволюційної, кооперативної життєтворчості людей, до патріотичної самоорганізації

суспільства, до кардинального і всебічного переструктурування планетарного співтовариства людей та до саморозвитку, гуманізації і самореалізації особистості [див.: 17, с. 90]. Це є соціальним змістом об'єктивного закону еволюції життєтворчості людей, особливо молоді.

Доцільно конкретизувати, що закон соціального становлення людини корисно діє на еволюцію людини шляхом і засобами вдосконалення прогресивних анатомічних, фізіологічних, біохімічних, електрохімічних, неврологічних, нейронних трансформацій, особливо фізіології вищої нервової діяльності (ВНД). Цьому закону протидіють руйнівні інстинкти, рефлекси, патології в анатомії, фізіології людини, нейрофармакологічні, гетеротопічні технології, засоби генної інженерії, еugenіки та патології у фізіології ВНД.

Публічне управління, єдність українського суспільства створюються об'єктивним законом соціального становлення людини. Закон безпосередньо «управляє» всіма людьми, суспільствами і формами їх життєдіяльності.

Механізми публічного управління у сфері економічного забезпечення єдності українського суспільства та соціального становлення патріотів України детермінуються відповідними об'єктивними законами, серед яких спільно з об'єктивним законом еволюції «управляють» всіма людьми об'єктивні закони поділу / зміни праці, поділу / зміни власності, поділу / зміни влади, поділу / зміни соціуму та ін.

Їхнє впровадження в життя найкраще забезпечує авторський Кодекс честі патріотів України. У ньому місце кожної цінності й ціннісної установки продиктовані відповідними об'єктивними та юридичними законами.

У Кодексі честі патріотів України усі цінності автором науково класифіковані на свої місця згідно з об'єктивним законом соціального становлення людини, який визначає, що властивості соціальних цінностей, а також властивості і соціальний зміст ціннісних установок перебувають у соціально-еволюційній залежності від об'єктивних потреб людей та гуманних/антигуманних, демократичних/антидемократичних відносин, дій між людьми.

Тут об'єктивність закону соціального становлення людини така, наприклад, як в таблиці Д. Менделєєва, де всі елементи класифіковані згідно з періодичним законом, який визначає, що властивості хімічних елементів, простих речовин, а також склад і властивості сполук, перебувають у періодичній залежності від значень зарядів ядер атомів.

Як видно із тексту Кодексу честі патріотів України, в ньому зазначені вічні, найпрогресивніші загальнолюдські цінності і ціннісні установки, здатні об'єднувати патріотів у будь-якій країні та в будь-які часи.

Кодекс честі патріотів України визначає свої етносоціальні об'єднувальні властивості на різних рівнях: мікро-, мезо-, макро-, мета-, мегарівні в системах державного, публічного управління тощо.

Об'єктивною основою аргументації цього закону служать результати дослідження взаємодії і взаємозалежності таких інших законів: закон поділу/зміни праці ↔ закон поділу/зміни власності ↔ закон поділу/зміни влади ↔ закон поділу/зміни соціальних, національно-етнічних, расових та інших груп.

Відтак, були досліджені та виявлені гуманістичні, демократичні детермінанти місця і ролі різних верств молоді в професійно-кваліфікаційній, соціальній та владно-управлінській структурах вікової групи молоді та залежність від них різних форм девіантної поведінки молоді, які суттєво відрізняються від інших вікових груп населення.

За наведеною аргументацією життєтворчості цих законів була доведена взаємозалежність зміни держав, соціально-гуманістичних, демократичних ідей, теорій та зміни поколінь. Це підтверджується об'єктивним законом соціального становлення людини протягом життя понад ста поколінь. Названа залежність визначає ритми і метроном цивілізаційного поступу: режим держави, спосіб життя, соціально-політична теорія чи ідеологія існують сукупним терміном життя чотирьох-п'яти поколінь людей, в середньому 200-300 років, і занепадають. Так зникали зі світової арени безліч імперій, держав-гігантів. На їх місці розвивались вже більш гуманні і демократичні держави і суспільства.

Це вимагає не забувати, що у всіх істот органічного світу є свій патріотизм. Певна дія вашого патріотизму проти іншого патріотизму породжує згідно з третім законом Ньютона відповідну протидію, яка може знищити ваш патріотизм разом з вами.

У період загальнопланетарних трансформацій відбувається докорінна зміна парадигми соціально-політичної еволюції людства: відхід всіх країн світу від конфліктної, конфронтаційної орієнтації, перехід до загальнопланетарного конструктивного інтернаціонального співробітництва та інтеграції на засадах визнання пріоритету загальнолюдських цінностей, спільний пошук найефективніших шляхів становлення життєздатної світової цивілізації.

Загальнопланетарні трансформації являють собою процес, по-перше, — введення в сукупність незалежних явищ, дій тих чи інших зв'язків між ними і перетворення їх у взаємодіючу структуру; по-друге, — введення нових зв'язків між елементами вже існуючої цілісної структури; по-третє, - посилення вже наявних зв'язків між елементами, явищами сформованої макросистеми. До цілісності ведуть, незважаючи на поки очевидну розколотість світу, формування глобальних соціально-політичних і економічних мереж, різко інтенсифікованих зв'язків і взаємодій, виникнення загальних проблем і криз, розв'язання яких вимагає міждержавних зусиль.

Деструктивні загальнопланетарні трансформації породили планетарні проблеми, порушили баланс між суспільством та природою і поставила під сумнів сам факт існування всього людства на планеті. Силами окремих чи ізольованих країн їх не можна перебороти, неможливо розв'язати. Необхідна інтеграція різних країн, усіх частин загальнопланетарної макросистеми, що розвиваються в різному темпі, в еволюційну цілісність, основними суб'єктами якої є національні держави, міжнародні організації та транснаціональні корпорації.

Патріотизм актуалізується в загальнопланетарному контексті світової цивілізації та об'єктивно вимагає розв'язання національних суспільних проблем з урахуванням їхнього взаємозв'язку з проблемами зовнішніми, з передбаченням наслідків для окремих країн і для світових загальнопланетарних процесів. Тому потрібна соціальна політика, що ґрунтується на реалістичній основі послідовної трансформації способу життя.

Магістральний шлях, що веде до даної мети, — усунення авторитарно-бюрократичних і утвердження гуманних, демократичних відносин між людьми. Це вимагає всебічного врахування в роботі з молоддю взаємозалежності повсякденної реальної трансформації соціальної життєдіяльності і наукового прогнозування майбутніх суперечливих, взаємовиключних тенденцій у світовій цивілізації.

Проблема полягає у визначенні домінуючих тенденцій і шляхів такої оптимізації соціального становлення особистості, що забезпечувала б її адаптацію до стрімко змінюваних під впливом науково-технічного прогресу суспільних умов і форм життєдіяльності.

Кардинальна перебудова способу життя українців, як кількісних і якісних параметрів і форм життєдіяльності, продиктована практичною невідкладністю вирішення багатьох соціальних питань і виходу на нові рубежі у формуванні гармонійно розвинутої особистості.

Прискорення тут можна домогтися лише завдяки творчому виконанню як найближчих, так і перспективних завдань перебудови способу життя з урахуванням глобальних проблем сучасності, новітніх досягнень науково-технічного прогресу, загальносвітових тенденцій реалізації соціальних і моральних цінностей, створених на протязі всієї попередньої історії людської цивілізації.

Прискорюється велетенський поступ людства в еру активного освоєння космосу і зародження космічної цивілізації, керування термоядерною реакцією, гуманізація і кібернетизація, інформатизація і біотехнологія тощо. І це лише деякі з надзвичайних соціальних квантів генія людини. Вони приголомшують, а іноді і шокують тими проблемами, що необхідно буде вирішувати зовсім у недалекому майбутньому поколінням, що вступають в життя.

Патріотичні ціннісні установки способу життя молоді зміцнюються об'єктивним законом еволюції в його частині боротьби за виживання. Тому футурологічні перспективи і таємниці майбутнього вимагають їхнього наукового збагнення і передбачення вже сьогодні. Особливо в науково-теоретичному осмисленні важливий плюралізм поглядів, ціннісних установок, у яких усвідомлюється й оцінюється ставлення людей до сучасного світу, до

трансформації нинішнього суспільства, а також відбивається мета і зміст соціальної життєтворчості. Усе це необхідно враховувати при розробці концептуальних принципів гуманізації та демократизації способу життя українців.

Україна у створенні нового механізму соціального становлення молоді, системи її патріотичного виховання має виходити з того, що юнаки і дівчата повинні бути підготовлені до вирішення глобальних проблем, задач підвищеної складності в сучасних технологічних переворотках, продиктованих новим етапом науково-технічного прогресу, здійсненням сильної соціальної політики, активізації людської життєтворчості.

Зараз потрібен конструктивний підхід до оптимізації способу життя, соціального становлення української молоді. Створена на основі такого підходу нова концепція покликана виступити в якості інтегруючої теоретико-методологічної бази політики.

У загальносоціологічному аспекті спосіб життя сучасної молоді являє собою історичний квант суперечливої матеріалізації загальних закономірностей ускладнення соціогенезу, що протікає у взаємозв'язку з ускладненням загальнопланетарних процесів біогенезу і ноогенезу.

На форми патріотизму завжди впливають тенденції і закономірності соціогенезу, як складника об'єктивного закону еволюції, що визначаються загальнопланетарним соціогенезом, який знімає в собі протиріччя онтогенезу і філогенезу соціуму. Як високодинамічний і суперечливий процес еволюції, ускладнення способу життя сучасної цивілізації, соціогенез детермінується як зовнішніми умовами, так і внутрішніми матеріальними і нематеріальними факторами. **Соціогенез, будучи генералізуючим процесом об'єктивних закономірностей, виступає частиною загальнопланетарного соціогенезу.**

Але практика усе більш настійно висуває перед наукою актуальне завдання філософськи, соціологічно розкрити і пояснити протиріччя, тенденції і детермінанти виникнення різних соціально-політичних рухів — прогресивних і регресивних, формальних і неформальних, аматорських і стихійних, альтернативних і ірраціоналістичних, асоціальних й антиавторитарних, екологічних й історико-культурних тощо. Особливо важливо

вивчити сутність, передумови і причини поширення серед молоді таких явищ, як рекет, проституція, наркоманія, токсикоманія, алкоголізм, гангстеризм тощо.

У світлі здійснюваного сьогодні стрибка в розвитку світової людської цивілізації настільки ж необхідний еволюційний стрибок до принципово нового соціально-філософського мислення про людину і її цивілізацію, найбільш мобільною, динамічною і перспективною частиною якої є молодь.

На новому методологічному фундаменті об'єктивних законів має концептуально розвиватися в Україні, як і в інших країнах, нова державна і міждержавна молодіжна політика. Це - гуманна, демократична політика відтворення відповідно до об'єктивних закономірностей і тенденцій плането поселенської, регіональної, соціально-класової, вікової, галузевої і виробничо-технологічної структур у нових поколіннях молоді. **Зміна векторів соціального становлення сучасної молоді залежить від двох груп законів суспільної життєдіяльності, тобто виробництва матеріальних і духовних благ і відтворення якісних родових властивостей самої людини.**

Масштабність ускладнення способу життя українців, що нині спостерігається, характеризується не тільки поліфонічністю, але і поліритмічністю. Воно визначається, по-перше, дією загальносоціологічної закономірності прискорення суспільного прогресу, ускладнення об'єктивних умов існування; по-друге, зростанням ролі суб'єктивного (людського) фактору; по-третє, загостренням протиріч реалізації соціально-демографічних і анатомо-фізіологічних особливостей індивідуума на макро- і мікрорівнях суспільної піраміди.

Сучасне цивілізоване суспільство має широку і різноманітну систему механізмів впливу на людину, створюючи не тільки часом необмежені можливості, але і суперечливі, нерозв'язні ситуації, тупики для неї. Багатофакторний вплив, що робиться на людей навколишнім середовищем, матеріалізується в шкалі гетерогенності суспільства. Складність і багатосторонність проблем людини вимагають глибокого аналізу найрізноманітніших аспектів її життєдіяльності: економічного, соціально-політичного, морального, національного, сімейно-побутового і багатьох інших.

Усе більш зростаючий детермінізм боротьби за виживання людства загальнопланетарними проблемами, посилення динамізму і цілісності світової цивілізації об'єктивно обумовлені сутністю, внутрішньою єдністю суспільної структури. Звідси і відповідна логіка трансформації патріотичного способу життя.

На різних рівнях організації суспільної життєдіяльності сутність і тенденції трансформації способу життя виявляються досить своєрідно. Так, на одному з них мають місце загальні, планетарні процеси загальнолюдського масштабу, на іншому - розгортаються явища, загальні для індустріально розвинених або аграрних регіонів світу, що розвиваються, на третьому - вирішальними виявляються особливості суспільно-економічних відносин та соціально-політичних систем. Четвертий рівень - це рівень соціально-економічної, політичної, національно-демографічної специфіки конкретної країни самовиживання, соціального самоствердження людини. Можна виділити і п'ятий рівень - району, міста, області.

Нівелювання розходжень, що виявляються на кожному із зазначених рівнів, веде до методологічної неспроможності, філософсько-світоглядної інертності й тенденційності інформації. Хаотичний плюралізм ідей і поглядів, що складається в змішуванні різних детермінант і аспектів способу життя, у відриві від конкретно-історичних умов, позбавляє науку націленості на практичне використання її рекомендацій.

Абсолютизація егоїстичних, індивідуальних детермінант соціального становлення особистості веде, як правило, до абстрактного трактування першопричин і факторів розростання відчуження, соціальної і біологічної деградації в суспільстві, особливо серед молоді.

Патріотичні ціннісні установки та механізм їх впровадження є одним зі складних питань перспективного, стратегічного планування соціального становлення молоді. На основі передбачення і прогнозування важливо вчасно розшифрувати, угадати в сьогоднішньому способі життя підростаючого покоління завтрашні загальнопланетарні тенденції його багаторівневого, ієрархічного розвитку. Таке прогнозування базується на знанні реальних закономірностей розвитку людства і сприяє можливості уникнути несподіванок.

Воно підпорядковується таким основним цілям як пропаганда та впровадження ціннісних установок Кодексу честі патріотів України в процес реалізації вже наявних тенденцій на майбутнє. Прогнозування таким шляхом забезпечує використання найбільш раціональних і бажаних тенденцій, що відповідають моделям майбутнього, а також альтернативність ціннісних установок майбутнього, виходячи з екстраполяції в нього цінностей патріотизму сьогодення.

На процес наростаючої цифрової трансформації системно-ієрархічної сутності і змісту соціального становлення молоді найбільш глибокий вплив справляють тенденції кардинального переструктурування виробництва і всього громадського життя, а також усебічної, безперервної демократизації як на національному, так і на регіональному та планетарному рівнях.

Патріотичність національного способу життя відбувається відповідно до руху, структури, деформації та розвитку як окремих складових частин соціальної структури, так і соціального життя загалом. Це — розгортання загальних закономірностей устрою соціальної життєтворчості, відображення загальної картини взаємозв'язків та взаємодії різних складових елементів соціальної структури, а також національних особливостей розселення, стратифікації населення.

Соціотектоніка охоплює об'єктивні і суб'єктивні умови і фактори змін, трансформацій соціальної і поселенської структур в різних країнах, відбиваючи історичні передумови виникнення, характер та спрямованість розвитку, динаміки міграційних процесів у тих чи інших країнах, соціальних групах, класах, верствах населення, а також розкриваючи природу деформацій, що виникають в соціальній життєтворчості.

Соціотектоніка за своїм внутрішнім змістом наповнюється сукупністю різноманітних за напрямками та інтенсивністю рухів, переміщень соціальних груп, прошарків та специфікою виникнення й існування соціальних, територіальних громад, громадянських об'єднань, угруповань, пов'язаних з реалізацією життєвих потреб і інтересів людей в найширшому спектрі

галузей виробництва та сфер соціальних відносин. Об'єктивною базою соціотектоніки виступають політичні, управлінські, економічні, професійно-кваліфікаційні, національно-етнічні, расові, демографічні та інші конфлікти.

Виходячи з зазначених вище тенденцій, можна вивести на основі аналізу досягнень науково-технічної революції нові тенденції соціального становлення сучасної молоді. Аналіз показує, що НТР, давши людині, усій її популяції на Землі високотехнічне виробництво, дійсно поставила молодь у тверді рамки уніфікованості всіх сфер її соціального буття від освіти і праці до відпочинку й інженерії дозвілля і споживання.

Такі спочатку прогресивні завоювання НТР, як стандартизація і регламентація виробництва, згодом обернулися значним посиленням панування інтелектуального і морального догматизму і соціальної апатії.

Об'єктивно від цього страждає розвиток патріотизму в молодіжному середовищі. Первісна ідеалізація, а потім містифікація досягнень науково-технічного прогресу обернулися екзальтацією, відчуженням технізованої молоді від соціальної сутності людини. Почався процес руйнування обох сторін людини, говорячи словами Г. Гегеля, його одиничності і загальної сутності.

А обов'язок людини полягає у самовиживанні в фізичному збереженні себе, щоб піднятися до своєї загальної природи, тобто утворити себе. Негайним наслідком руйнування соціальної сутності людини, її відчуження, стали втрата почуття патріотизму, різні форми цинізму, жорстокості, суїциду тощо.

Подібні тенденції мають місце в різних країнах. Але в кожній з них (охоплюючи певні частини населення, у тому числі і молоді) зазначені тенденції виявляються в залежності від об'єктивних особливостей соціально-економічного розвитку. Тут особливо злободенною стає задача надання превентивності прогресивним тенденціям. Зрозуміло, процеси, що відбуваються у світі, супроводжуються не стільки руйнівними ексцесами, скільки пробудженням нових творчих тенденцій.

Патріотичні пріоритети і визначальний напрямок суспільного прогресу виявляються у висхідному русі людства до вершин інтелектуальності, інтелігентності і цивілізованості, до

повного розкриття свого соціально-творчого і морально-гуманістичного потенціалу. Цей напрямок визначає і стратегію нового етапу науково-технічного прогресу.

Але реалізація вищих патріотичних ціннісних установок тільки за допомогою однієї науково-технічної революції без радикальних суспільних трансформацій неможлива, як утім неспроможна і зворотня крайність. У даному випадку НТР лише засіб зведення технологічного фундаменту для соціально-моральних і гуманістичних цінностей. У контексті загальноісторичних соціокультурних традицій і тенденцій вектор соціогенезу молоді з наростаючою силою спрямовується на впровадження вищих гуманних, демократичних цінностей і ціннісних установок у життєтворчість молоді і всіх людей.

Нелінійний характер забезпечуванних науково-технічним прогресом змін в об'єктивному світі відкриває творчий простір для української молоді. Досить послатися на приклад активізації її участі в економічних, соціальних і політичних перетвореннях, у створенні й освоєнні персональних комп'ютерів, реалізації ідеї штучного інтелекту, розв'язанні протиріч між розвитком техносфери і збереженням біосфери, розвитку космо- і біотехнології, у вирішенні екологічної проблеми.

Отже, еволюція патріотизму в умовах формування загальнопланетарної людської цивілізації і її єдиної свідомості усе більш посилюється тенденцією зближення України зі світовим еволюційним процесом. Соціально-політична еволюція суспільних рухів висуває їх у ряд найбільш прогресивних сил, зацікавлених у збереженні і відродженні національного патріотизму, розвитку національних держав і всієї світової цивілізації.

Проведений аналіз аксіології філософії гуманізму і демократії в розвитку підростаючих поколінь свідчить про необхідність вироблення загальноцивілізаційної концепції соціального становлення сучасної молоді. Збереження соціальної унікальності людини, засвоєння і впровадження цінностей філософії гуманізму і демократії, забезпечення переходу до нової соціально-гуманістичної цивілізації — найважливіший напрямок трансформації способу життя. **Утвердження пріоритетності загальнолюдських інтересів, що**

стоять вище будь-яких егоїстичних, кланових інтересів, не заперечує змагання ідей і концепцій, але значно розширює сприйняття об'єктивному закону соціального становлення української молоді в її життєтворчості.

7.2. Аксиологічна функція філософії гуманізму і демократії в патріотичній життєтворчості людей

Філософія гуманізму і демократії — основа патріотичної життєтворчості людей. Кожна людина сама реалізує свою життєтворчість, тобто творить своє життя, виконує функцію життєтворчості, включаючи в своє життя ціннісні установки Кодексу честі патріотів України. Чим більшу кількість ціннісних установок Кодексу впроваджується нею, тим патріотичніше й прекрасніше її життя.

Патріотична життєтворчість в Україні є одним із основних критеріїв і цінністю її прогресивного розвитку. І дійсно, науковий аналіз становлення найпрогресивніших країн світу, їх економік, культур, способів життя показує, що в основі їх прогресивного розвитку, життєдайності лежать дві визначальні підвалини: 1) прогресивна гуманна, демократична філософія та 2) прогресивні гуманістичні і демократичні традиції. Сьогодні найкраще вони відображені в цінностях філософії гуманізму і демократії, які забезпечують суспільний прогрес в усіх сферах життя людей у мирних, найбільш гуманних і демократичних державах і країнах світу.

У той же час очевидним фактом залишається відсутність в Україні науково аргументованої прогресивної філософії розвитку українського суспільства та Української держави. Відтак ця проблема має місце як в державній, так і в регіональній політиці. Тому і не дивна така кількість проблем, негативних, кризових, ризикових явищ в розвитку України. А їх необхідно своєчасно передбачати та уникати за умов наявності науково аргументованої регіональної, місцевої та загальнодержавної політики.

Критерій прогресивності є основним у визначенні цінностей і пріоритетів державної, регіональної та місцевої політики. Тому доречно уточнити, що сама категорія «прогрес» (від лат.

progressus — рух вперед) визначає такий напрям розвитку суспільства в усіх сферах життя, для якого характерний перехід від нижчого до вищого рівня розвиненості, до більшої досконалості, до зростання добробуту людини тощо. На мові конкретних показників прогрес визначається тим, чи зросли вони на 01.12.2020 р. в Україні порівняно з 1991 р. та з 2013 р. Чи досягнутий вищий рівень розвиненості та чи зросли масштаби виробництва, чи зміцнилась національна валюта, чи покращилось медичне обслуговування українців, а чи зріс добробут більшої частини населення країни?

Якщо вони дійсно зросли, то це означає, що Україна йде по шляху прогресивного розвитку. А якщо вони не зросли, чи навіть знизились, то це означає, що країна рухається по шляху регресу, деградації, переходу від вищого рівня розвиненості до нижчого рівня. В координатах цифрових технологій істина говорить тільки конкретними цифровими показниками зростання чи занепаду. За такого підходу немає місця ні популізму, ні «словоблуддю». Тому, що прогрес соціальний вимагає не якихось середніх показників життєвого рівня, а зростання добробуту більшої частини населення, кращого задоволення потреб кожної людини незалежно від її соціального статусу.

У забезпеченні прогресивного розвитку України основне місце і визначальна роль належить державі, державній політиці. Саме в державній політиці, сутністтю й змістом якої є владна, публічна політика держави, мають впроваджуватись цінності філософії гуманізму і демократії в усю сукупність функцій та цілеспрямовану діяльність органів державної влади. На цих цінностях ґрунтується вирішення громадських проблем, досягнення загальнозначущих цілей прогресивного розвитку суспільства.

Патріотизм державних службовців, є в тому, що виконуючи свої управлінські завдання, вони впроваджують гуманістичні, демократичні цінності й принципи, спираючись на ресурси, резерви, які є в їх розпорядженні. Вся державна політика має бути орієнтованою на прогресивний розвиток економіки, культури, освіти, науки, сукупної життєдіяльності суспільства, а також бути відкритою, публічною для національної і світової громадськості.

В Україні держава, як безпосередній політичний інститут, повинна реалізувати прогресивну державну політику, яка здійснюється спеціальним, професійно-управлінським державним апаратом, створеним саме для демократичного управління усіма державними, суспільними і громадськими справами.

І відповідно до змісту суспільної структури державна політика в загальному методологічному аспекті має впроваджувати соціально-гуманістичні і ліберально-демократичні цінності та принципи в: а) державну владну, публічну політику; б) державну економічну політику; в) державну соціальну політику; г) державну культурну політику. Відтак, така ж сама діяльність повинна виконуватись на рівні регіонів, в регіональній політиці, спрямованій на демократичне публічне управління процесом прогресивного розвитку відповідних форм життєдіяльності регіону.

Згідно з таким методологічним підходом доцільно всі суспільні процеси розвивати не в узагальненому аспекті, а конкретизувати і диференціювати у відповідних, визначених вище взаємозв'язках та послідовності. Саме тільки за такого підходу можна верифікувати висновки про те, як на місцевому, регіональному та загальнонаціональному рівнях відбувається реалізація цілей, завдань прогресивного розвитку відповідної сфери суспільної життєдіяльності, а також загалом державної політики.

Системна теорія філософії гуманізму і демократії надає наукове забезпечення прогресивній, конкурентній державній політиці своїми соціально-гуманістичними і демократичними цінностями з конкретизацією аргументів максимального ступеня їх верифікації. Забезпечення публічності державної та регіональної політики, подолання її закритості, секретності, прихованості від широкого загалу є найгострішою глобальною проблемою не тільки для України, а практично для всіх держав світу.

Досвід високорозвинених країн переконує, що найпрогресивнішою філософією в сучасних умовах розвитку людства є філософія гуманізму і демократії. Потреба в ній є актуальною і гостро детермінованою напруженою соціально-політичною і економічною ситуацією, яка виникла в Україні і загалом в світовій цивілізації. Тому вже **сьогодні необхідно на місцевому, регіональному та за-**

гальнонаціональному рівнях розробити і реалізувати програми впровадження в життя українців гуманістичних і демократичних цінностей. Основу і матеріали до такої програми можна знайти у книзі «Науковці України — еліта держави» [27, с. 89; с. 176].

Кодекс честі патріотів України допоможе переорієнтувати свідомість, менталітет, спосіб життя людей в Україні на такі прогресивні цінності філософії гуманізму і демократії як: захист миру, гуманізм, демократія, непорушність прав особистості, свобода, справедливість, миролюбність і людинолюбство; недискримінація, плюралізм, толерантність, національний патріотизм, людиноцентризм і його демократичний характер; честь і незалежність особистості; свобода самостійного вибору смислу і форм життя; вселюдська рівність (всі народжені рівними); відмова від насильницьких методів боротьби, відмова від розпалювання міжнаціональної, міжрасової, міжцивілізаційної та міжрелігійної ворожнечі; запобігання війнам, політика нейтралітету, матеріальне і духовно-культурне забезпечення гідного рівня життя людей.

Для України з її природними, матеріальними і людськими ресурсами повчальним є досвід творчо перетворюючої ефективності цих цінностей в найпрогресивніших країнах цивілізованого світу. Це підтверджується результатами проведеного автором дослідження з метою виявлення найпрогресивніших соціально-політичних, економічних і культурних світових практик. Вони дозволяють зробити висновок про основні критерії ефективності цінностей гуманізму і демократії в різних номінаціях.

Зокрема, **аналіз впровадження в життя таких цінностей гуманізму і демократії як захист життя і миру, свобода, рівність, миролюбність, гуманність, демократичність свідчить, що саме вони детермінують високий рівень прогресивного розвитку різних країн світу.** За таким інтегрованим показником на перші позиції у світовому рейтингу за вказаними цінностями вийшли такі країни як Австрія, Ірландія, Ліхтенштейн, Швеція, Швейцарія, Фінляндія. І найцікавішим є те, що ці країни дотримуються політики нейтралітету у світовій політиці. Крім цих країн, високі місця в рейтингу посідають такі країни як Австралія, Данія, Катар, Люксембург, Норвегія, Нова Зеландія, ОАЕ, Сінгапур.

Визначений факт показує наскільки гостро актуалізується питання реформування, модернізації українського суспільства на основі ідей, цінностей гуманізму і демократії та впровадження їх в процеси розбудови світської держави та відкритого гуманного, демократичного громадянського суспільства. Це може забезпечити втілення в життя уже досягнутих надбань суспільного прогресу, який невинно рухає людину, все людство до все більш досконалих, більш зрілих, мирних, цивілізованих форм способу життя людей.

У цьому аспекті досить слушно послатись на **Конституцію України, де в статті 3 записано: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю»**. Впровадження зазначених цінностей в процес соціально-економічних перетворень українського суспільства позитивно впливає на формування прогресивних цінностей, ціннісних установок все більшої кількості громадян України, політичних діячів, депутатів, державних службовців.

Оскільки Україна визначила своїм пріоритетом розвитку вступ до Європейського Союзу, то нам необхідно набагато активніше впроваджувати цінності прогресивної європейської життєдіяльності. Адже країни Європейського Союзу «натхненні культурним, релігійним та гуманістичним надбанням Європи, з якого постали вселюдські цінності непорушності та невідчужності прав особистості, свободи, демократії, рівності та верховенства права» [3, с. 25] прагнуть «підтримувати мир, свої цінності та добробут своїх народів... Ці цінності є спільними для всіх держав-членів у суспільстві, де панує плюралізм, недискримінація, толерантність, справедливість, солідарність та рівність жінок і чоловіків» [3, с. 30].

У **Договорі про Європейський Союз, підписаному в Маастрихті 7 лютого 1992 р., в якому прийнято рішення про заснування Європейського Союзу, а саме в статті 6, записано: «Союз ґрунтується на принципах свободи, демократії, поваги до прав людини та засадничих свобод, верховенства права, що є спільними для всіх держав-членів»** [2, с. 212]. Тут особливо звертає на себе увагу широкий перелік основних цінностей та принципів, які гарантують прогресивний гуманний, демократичний розвиток країн ЄС.

У цьому контексті в Україні також необхідно на всіх рівнях місцевої, регіональної та державної політики сформувати нову гуманістично-демократичну культуру, особливо управлінську культуру, на цінностях філософії гуманізму і демократії. Вона має включити два визначальні компоненти: 1) нормативне закріплення соціально-гуманістичних та ліберально-демократичних цінностей та ціннісних установок сучасних публічних службовців; 2) функціональне забезпечення на основі цінностей філософії гуманізму і демократії формування привабливого іміджу України.

Не слід забувати, що супротивники гуманізму і демократії - антигуманісти, антидемократи, добре розуміючи могутність та непереможність цих двох феноменів, всіма шляхами і засобами фальсифікують їх сутність та форми. Вони постійно посилюють наступ, застосовуючи утиски, переслідування, приниження щодо прихильників гуманізму і демократії, сіючи людиноненависницькі, мілітаристські настрої та ворожнечу між людьми. Важливо невідкладно покласти край намаганням під будь-якими приводами повернути людство на шлях ненависті, агресії, війни між цивілізаціями і ядерної війни, що знищить всю світову цивілізацію.

Справжні патріоти України, гуманісти та демократи повинні об'єднувати свої дії на захист прогресу, миру, життя, свободи та щастя всіх людей. Тільки на основі прогресивних цінностей філософії гуманізму і демократії можна забезпечити суспільний прогрес, невпинно рухати людей, все українське суспільство до все більш досконалих, більш зрілих, мирних, цивілізованих форм способу життя.

Гуманізм вимагає визнати захист миру, життя людини, її прав, свободи і щастя основним критерієм оцінки прогресивності, гуманності, демократичності громадян України, політиків, депутатів, можновладців та на цій основі гарантування стабільного миру, прогресу, побудови відкритого гуманного, демократичного суспільства, зростання матеріального і духовного добробуту та щастя нашого працелюбного народу. І тоді непотрібні ніякі революції.

При впровадженні в життя регіональної та державної політики необхідно забезпечити її прогресивну спрямованість, перш за все в системі публічного управління. **Необхідно на мові конкретних**

практичних дій забезпечити нерозривну взаємозалежність і одночасне здійснення принципів гуманізації ↔ демократизації ↔ деєтатизації ↔ децентралізації ↔ деконцентрації.

Особливо важливо забезпечити послідовність щодо їх дієвості в сферах праці, власності, публічної влади, а відтак, і в соціальних групах. Якщо в цьому алгоритмі ігнорується чи випадає одночасне виконання хоч одного із зазначених принципів, загальний результат, наприклад, окремо виконуваної децентралізації, в масштабах всього суспільства буде мінімізуватись [31, с. 163; 165; 167; 172].

Висновок до розділу 7. Прогресивна філософія гуманізму і демократії є найефективнішим маніфестом на шляху виживання сучасної світової цивілізації, якій не має ніякої альтернативи. Філософія гуманізму і демократії має неоціненний прогресивний, творчо-перетворюючий потенціал. Її доцільно покласти в основу ефективності державної і регіональної політики в Україні. Вона слугуватиме відкритості України перед світом й презентуватиме її як гуманну, демократичну країну та популяризуватиме її саме такою в світовій цивілізації.

Філософія гуманізму і демократії посідає основне місце і відіграє вирішальну роль у забезпеченні прогресивного розвитку України, у формуванні ціннісних установок українців на захист миру, гуманізму і демократії. У цьому контексті ефективною була б консолідація вчених, гуманістів, демократів усіх прогресивних верств населення України навколо впровадження цінностей філософії гуманізму і демократії в життя широких мас населення задля врятування світової цивілізації від війн та ядерного самознищення.

Запитання для самоперевірки до розділу 7

1. Чому патріотизм є одним із основних критеріїв життєтворчості філософії гуманізму і демократії в соціальному становленні людини?

2. Яка роль філософії гуманізму і демократії в еволюції Homo sapiens і життєтворчості людства?

4. Чому людиноцентризм є методологічною основою формування гуманного, демократичного суспільства?

5. У чому полягає патріотична спрямованість концепції соціального становлення молоді?

6. Що є правовою основою державної політики у сфері соціального становлення патріотичного молодого покоління?

7. Як і ким здійснюється управління соціальним становленням молоді?

Завдання для самостійної роботи до розділу 7.

1. Доведіть, що об'єктивний закон соціального становлення людини є творцем патріотичної життєтворчості молоді

2. Класифікуйте цінності аксіології патріотичних звершень у життєтворчості українського народу

3. Визначте пріоритети й перспективи об'єктивного закону соціального становлення людини у патріотичній життєтворчості української молоді.

4. Розкрийте аксіологічну функцію філософії гуманізму і демократії в патріотичній життєтворчості людини.

5. Охарактеризуйте функції і завдання органів державної влади у сприянні соціальному становленню молоді.

6. Застосуйте методологічні вимоги до аналізу стану та перспектив забезпечення соціального становлення патріотів України.

ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ ЦІННОСТЕЙ ПАТРІОТА І ПАТРІОТИЧНОЇ ЖИТТЄТВОРЧОСТІ В УКРАЇНІ

8.1. Українська модель патріотичної владно-управлінської життєтворчості

Сутність становлення української моделі патріотичної владно-управлінської життєтворчості полягає у формуванні відкритого демократичного, гуманного управління на основі філософії гуманізму і демократії. Щоб не вилетіти на узбіччя суспільного прогресу та не залишатися постійно «в ар'єргарді» чужих стандартів і моделей, необхідно невідкладно впроваджувати нашу рідну, українську модель публічного управління.

Для цього в Україні є достатня кількість талановитих учених, політиків, державних службовців. Прикладний аспект патріотичної презентації України в світовій цивілізації найкраще аргументується і верифікується реальними досягненнями українського народу в стратегії вступу нашої країни до ЄС, який здійснює гуманну, демократичну політику.

У контексті мети Європейського Союзу «підтримувати мир, свої цінності та добробут своїх народів» ми зобов'язані забезпечити те ж саме в Україні та узгодити свою Стратегію реформування, реструктурування публічного управління та адміністрування із вказаними європейськими вартостями. Ці вартості є «спільними для всіх держав-членів у суспільстві, де панує плюралізм, недискримінація, толерантність, справедливість, солідарність та рівність жінок і чоловіків» [3, с. 30].

Такі ж самі цінності, ціннісні установки і завдання визначені в авторському Кодексі честі патріотів України.

Патріотична презентація України як незалежної суверенної держави в світовій цивілізації якнайкраще може бути представлена патріотичною українською моделлю публічного управління.

І дійсно, сьогодні поряд із запозиченням чужих моделей управління все більше актуалізується потреба наукового розроблення і впровадження прогресивної української моделі публічного управління на основі властивих українській нації соціально-гуманістичних, демократичних ідей, цінностей і принципів. Особливо це важливо в контексті досягнутих Європою культурних, гуманістичних та демократичних надбань, з яких, як **наголошується в Конституції для Європи, постали вселюдські вартості гуманності, непорушності та невідчужності прав особистості, свободи, демократії, рівності та верховенства права** [2, с. 25].

Провідні університети Європи і світу (Сорбонна, Гарвард, Кембридж, Оксфорд та ін.) здобули світову славу, перш за все, завдяки тому, що їх вчені, гуманісти-демократи, збагачували розум своїх учнів, майбутніх президентів, прем'єр-міністрів, державних діячів, державних службовців, лауреатів Нобелівської премії найвищими цінностями гуманізму і демократії. А учні впроваджували ті ідеї в усі сфери життя, включаючи управління державою та суспільством. Своїми ідеями та цінностями вони торували шлях до вершин гуманності і демократичності державного устрою, в тому числі управлінської піраміди. Всі інші шляхи, теорії, моделі завжди залишалися малоєфективними.

Зміцненню патріотичних ціннісних орієнтацій українців служить аргументація і верифікація процесу становлення української моделі публічного управління. Патріотизм розвивається на основі системної теорії й методології, нової загальноцивілізаційної мегапарадигми, цінностей, принципів та законів сучасної конкурентної філософії гуманізму і демократії, а також ефективних шляхів її впровадження у владно-управлінську діяльність публічних службовців.

Адекватним відповідником до визначених ЄС цінностей, основою Стратегії розвитку системи публічного управління та адміністрування може слугувати тільки філософія гуманізму і демократії.

Ця Стратегія — це створення гуманної, демократичної системи публічного управління, яка забезпечує становлення гуманного, демократичного суспільства в Україні.

Цієї мети можна досягнути шляхом розроблення, захисту і впровадження в публічне управління гуманістично-демократичних ідей і цінностей, які є найвищими сутнісними цінностями світової цивілізації. Вони складають основний зміст філософії гуманізму і демократії як інноваційної галузі науки. Запозичення складників найдосконаліших європейських моделей публічного управління має відповідати пріоритетам української національної ідеї.

Кодекс честі патріотів України диктує сьогодні необхідність визнати в якості основного тільки один критерій оцінки діяльності як всієї системи публічного управління, так і будь-якого керівника: що ним конкретно зроблено щодня для зміцнення миру, для зростання гуманності і демократичності способу життя українців, для покращення їх добробуту.

Це можливо виконати за таких простих аксіом: **1) визнання основою всієї діяльності державної служби і державного управління української національної ідеї, яка визначає, що Україна — це гуманна, демократична, високорозвинена, багата національна держава українців, якою забезпечується консолідація української нації; 2) створення української національно-патріотичної системи освіти та умов для реалізації національної культури, мови українців і сприяння соціальному становленню суверенної, гармонійної особистості, яка відповідно до української національної ідеї в якості особливих пріоритетів уособлює на основі високої пасіонарності і компліментарності миролюбність, людинолюбство та гармонію українців з самими собою, з українським суспільством і з навколишнім соціально-політичним і природним середовищем [31, с. 359]; 3) впровадження в систему державної служби принципів саме української моделі управління шляхом надання їй максимального публічного характеру, відкритості і доступності для контролю і критики її з боку громадянського суспільства; 4) підготовка відданої потребам і цінностям українського народу високопрофесійної національно-патріотичної генерації державних, публічних управлінців; 5) викорінення**

таких антиподів гуманного, демократичного способу життя, як державний гангстеризм, мафія, рекет та їх наслідок - корупцію.

Впровадження **української моделі патріотичної управлінської життєтворчості** має забезпечуватися на основі системної теорії й методології філософії гуманізму і демократії, розвиток якої відбувся ще у середині 80-х років ХХ ст. на основі трьох розроблених автором основоположних наукових концепцій: 1) концепція соціально-гуманістичних, ліберально-демократичних цінностей, ідей, ідеалів та пріоритетів розвитку світової цивілізації, конструктивного державотворення в Україні відповідно до української національної ідеї; 2) концепція соціально-гуманістичного становлення суверенної, гармонійної особистості та вікової групи молоді, гуманізації і демократизації її способу життя; 3) концепція ювентології, її змісту, теорії і методології. В центрі трьох концепцій стоїть людина, її потреби, забезпечення державою для неї миру, свободи, справедливості, зростання матеріального і духовного добробуту.

Ще в Стародавній Греції було доведено, щоб мати прогресивну науку, теорію, а відтак, і практику, необхідно розробити ефективну методологію управління. Якщо її немає, то не буде ні прогресивної політики, ні економіки, ні наукового управління.

Тому, щоб найефективніше впровадити матрицю розвитку української моделі публічного управління, розроблену на ідеях та принципах філософії гуманізму і демократії, необхідно виконати вимоги системної теорії й методології еволюціонізму, коеволуції і людиноцентризму та нової загальноцивілізаційної мегапарадигми, а також принципів системності, плюралістичності, світоглядно-антропоцентричної детермінації і нелінійного, поліцентричного мислення.

Ці всі викладені вище науково-методологічні константи необхідно досягнути розумом, перекласти на мову кількісних і якісних практичних управлінських дій та послідовно впровадити в життя українського народу. Наскільки грамотно це буде зроблено, такою й буде прогресивність української моделі публічного управління.

На вершину управлінської системи філософія гуманізму і демократії ставить суверенну людську особистість, її гуманні,

демократичні принципи та соціальні потреби. Фундаментальною основою публічного управління визнається людиноцентризм і його гуманний, демократичний характер.

Основою розвитку патріотизму є гуманізм, вселюдська рівність (всі народжені рівними). Концепція сучасного гуманізму включила в себе гуманістичні, ліберально-демократичні цінності та ідеї миролюбності і людинолюбства, політики нейтралітету, визнання демократії, прав особи, свободи, рівності, справедливості, гідності кожної людини, які є найвищими цінностями всього людства.

Теорія філософії гуманізму і демократії надає наукове забезпечення конкурентної української моделі публічного управління та місця в ньому соціально-гуманістичних і демократичних цінностей з конкретизацією аргументів максимального ступеня їх верифікації. Вона впроваджує в публічне управління також гуманістично-демократичні цінності і принципи: відмова від насильницьких, волонтаристських, недемократичних методів управління та боротьби, від розпалювання міжнаціональної, міжрасової, міжрелігійної ворожнечі, запобігання війнам, захист миру. Вона визнає феномени гуманізму і демократії найвищими цінностями всієї системи публічного управління та адміністрування.

Цілком закономірно що мною, як автором Кодексу честі патріотів України, включена в цей кодекс для впровадження в українську модель управління матриця найвищих гуманістичних, ліберально-демократичних цінностей. Ними є **визнання цінності людини як особистості, мирне співіснування, самоцінність життя, справедливість, соціальна рівність, демократія, дружба. Також найактуальнішими на сьогодні соціально-гуманістичними цінностями визначені самоцінність людини, її права і свободи, соціальне становлення суверенної, гармонійної особистості, забезпечення миру, демократичний розвиток гуманного суспільства, добробут людей, їхнє здоров'я і безпека.**

Підкреслимо, грамотне впровадження в систему публічного управління цінностей філософії гуманізму і демократії ґрунтується на відповідній методології — вченні про структуру, методи і способи організації та побудови теоретичної і практичної діяльності публічних службовців. Саме методологія надає всю багатоманітну сукупність методологічних принципів, способів і засобів, операцій

і форм побудови ефективної системи публічного управління та адміністрування. Методологія визначає вихідні принципи і способи не тільки наукового пізнання, а й практичного створення гуманного, демократичного управління.

Але на системи публічного управління країн світу найсильніший вплив справляє концепція глобального еволюціонізму, за якою весь світ і все, що діється в ньому, є величезною, внутрішньо цілісною еволюціонуючою системою [31, с. 185]. Вона спирається на ідею про єдність Всесвіту і відзначається універсальністю, величезним інтеграційним потенціалом.

Загальнопланетарний еволюціонізм вимагає негайного переходу до загальноцивілізаційної мегапарадигми в соціально-економічній і політичній еволюції людства. Це означає відхід усіх країн світу від конфліктної, конфронтаційної цивілізаційної парадигми, перехід до глобального конструктивного співробітництва та інтеграції на засадах визнання пріоритету соціально-гуманістичних і ліберально-демократичних цінностей.

Система публічного управління будь-якої країни переживає кризи під тиском глобалізації, яка породила загальнопланетарні проблеми, порушила баланс між суспільством і природою, поставила під сумнів сам факт існування всієї світової цивілізації. Силами окремих чи ізольованих країн їх не можна перебороти, неможливо розв'язати. Необхідна інтеграція різних країн, усіх частин глобальної макросистеми, що розвиваються різними темпами, в еволюційну цілісність управлінської піраміди, основними суб'єктами якої є національні держави, міжнародні організації та транснаціональні корпорації.

У світових управлінських технологіях у результаті відходу від цивілізаційної парадигми нині розпочався перехід до нової світової системи управління, зорієнтованої на розв'язання локальних суспільних проблем з урахуванням їхнього взаємозв'язку з проблемами зовнішніми, з передбаченням наслідків для світових загальнопланетарних процесів.

На початку III тисячоліття світова цивілізація почала переживати загальнопланетарні метаморфози в усіх сферах свого багатоманітного ареалу. **Гуманізація і демократизація управління**

економікою стали загально визнаними пріоритетами, які розвиваються на основі універсалізації гуманної, демократичної моделі управління.

Тому в центр патріотичної української моделі управління філософія гуманізму і демократії ставить людину, її права, свободу і щастя та визнає ці цінності основним критерієм оцінки демократичності керівників, можновладців і на цій основі гарантування стабільного миру, прогресу, побудови гуманного, демократичного суспільства, зростання матеріального та духовного добробуту і щастя народу.

Вибір найефективніших механізмів публічного управління можливий тільки на методологічній основі коеволюції біосфери ↔ техносфери ↔ соціосфери ↔ ноосфери. Йдеться про таке вискоефективне публічне управління, яке здатне забезпечити прогресування управлінської системи, інтегрування всіх її складових еволюційних процесів в їх взаємоузгодженні, взаємодії і взаємспрямованості. Перед публічним управлінням коеволюція ставить завдання організувати сумісну або одночасну еволюцію біологічних, технічних, соціальних і культурних чинників життя людини [31, с. 264].

Наукове управління процесом коеволюції забезпечує еволюційне сходження на шляху все більш ускладнюваних форм і структур та попереджає виникнення непрогнозованих наслідків, явищ. Шлях до складного у світовому менеджменті, до загальнопланетарного — це шлях до макросвіту з новими властивостями, з багатогаті складнішим спектром управлінських форм і структур. Коеволюція формує світ у вигляді об'єднаної, взаємоузгодженої ієрархії країн і народів і веде до глобальної макросистеми людства, яка підтримує цілісність і прогресування владно-управлінських систем у всіх країнах світу.

Об'єктивно патріотизм підвищує коефіцієнт корисної дії публічного управління кожної країни у світовій цивілізації. Він визначається законом залежності національного статусу у міжнародному табелі про ранги від ваги і величини соціально-економічного і військово-політичного потенціалу держави та від національних властивостей, оригінальності традицій, рівня управлінської, духовної, інтелектуальної культури народу.

Ефективність публічного управління в окремій країні залежить від коеволюції держав і народів, різноманітних суб'єктів політики в одну глобальну макроетносоціосистему, яка відбувається шляхом досягнення загального ритму і темпу розвитку. У результаті коеволюції всі країни, народи, різні політичні суб'єкти потрапляють в один ритм і темп, тому починають розвиватись з однаковою швидкістю.

Провідним імперативом у макросистемі стає вже не цивілізаційна парадигма чи силова політика, не зіткнення цивілізацій, а пошук способів управління коеволюцією геополітичних і соціально-економічних підсистем.

Некерованість соціально-економічними і політичними процесами, продовження силової політики стає дедалі небезпечнішим у нестійкому світопорядку, коли навіть випадкові зриви можуть призвести до глобальної катастрофи. Чим складніше організована і більш функціональна система, тим вона нестійкіша і більше вимагає досконалої системи публічного управління. Тому конструктивною альтернативою силової політики сьогодні є спільне підтримання форм сумісного функціонування різних за рівнем розвиненості соціальних, політичних, економічних і духовно-ідеологічних підсистем і пошуку найефективніших шляхів стійкого коеволюційного розвитку.

Управління коеволюційними процесами забезпечує сполучену та взаємозумовлену зміну систем або складових частин і елементів усередині цілого, яка тісно пов'язана із поняттям «саморозгортання» і «самоорганізація». Відмінність між ними полягає в тому, що принцип коеволюції пояснює співвідношення між принципово різними системами, що розвиваються (наприклад, природними і соціальними), з урахуванням їх взаємозв'язку, взаємоприспосовування (тобто наявності кореляційних еволюційних змін), а саморозгортання і самоорганізація пояснюють взаємодію між елементами окремої структури, стан розвитку певної управлінської системи.

Для становлення патріотичної української моделі управління методологічною основою є людиноцентризм — теорія, за якою людина є центром Всесвіту, природного, суспільного і техніко-технологічного світу. Відповідно історія є інтегративним процесом

сумісного існування і зміни не лише етносів, культур чи цивілізацій, а й окремих людських індивідів.

Людиноцентризм — це одна із закономірностей історії, що становить предмет сучасного неklasичного підходу до розгляду історичної дійсності як нелінійного і поліцентричного процесу, взаємопов'язаного самоосягнення та самоздійснення різноманітних за формами та рівнями людських індивідів, держав та їх систем управління.

Основою становлення патріотичної системи публічного управління постає сам патріот України. Його буття є основою і формою вияву управлінських технологій. Відповідно до людиноцентризму світоглядно-антропоцентрична детермінація означає переконання, згідно з яким людина розглядається вищою метою управлінської діяльності. На противагу геоцентричній чи космоцентричній, чи іншій детермінації вона розглядає людину, її долю і життєві шляхи людини сенсом і метою історії. Класично антропоцентризм є підґрунтям і запорукою гуманістичного характеру управлінських технологій.

Отже, **самодостатня патріотична українська модель публічного управління може бути сформована тільки на системній теорії та методології філософії гуманізму і демократії**. А під ними розуміються універсальні положення про те, що всі предмети і явища світу поєднані у системи різних типів і видів цілісності і складності. Принцип системності об'єднує і синтезує кілька ідей та уявлень: системності, цілісності, співвідношення частини і цілого, структурності і елементарності об'єктів, універсальності, загальності зв'язків, відносин, нарешті, розвитку. Ними передбачається не тільки статичність, а й динамічність, мінливість системних утворень, у тому числі й управлінських систем.

Провідним і синтезуючим принципом є системність, яка лежить в основі системного підходу — загальнонаукової міждисциплінарної і конкретно-наукової системної методології, а також усієї владно-управлінської діяльності, що розглядає об'єкти управління як системи. Розширюючи пізнану реальність, він допомагає будувати нові суб'єкти і об'єкти управління, задаючи їм характеристики, пропонує нові схеми їх вдосконалення, особливо в аспекті нелінійного мислення.

У процесі становлення української моделі публічного управління зростає значення нелінійного мислення державних діячів, публічних службовців. Його найважливішими ознаками є: багатоваріантність та альтернативність еволюції; можливість оптимального вибору національно-патріотичних шляхів такої еволюції; можливість прискорення темпів розвитку, зокрема ініціювання прискореного нелінійного зростання; вплив кожної країни, особистості на макросоціальні процеси; неприпустимість зовнішнього нав'язування соціально-політичним системам шляхів розвитку; перебіг соціально-економічних процесів в умовах нестабільності, криз, ризиків тощо; незворотність розвитку; еволюційність і цілісність світу.

Особливо важливе місце в українській моделі управління відводиться завданням підготовки відданої потребам і цінностям українського народу, високопрофесійної національно-патріотичної генерації державних, публічних управлінців. Адже сьогодні склалась парадоксальна ситуація, за якої значна частина еліт України запозичує чужі західні цінності під час навчання, освіти в університетах Європи і світу. І це добре.

У той же час населення України залишається патріотично-відданим своїм національним цінностям. Тому основне завдання тут полягає не в тому, щоб спрямовувати нашу молодь до еміграції з України через «безвіз», а в тому щоб повернути всю українську еліту та її дітей до своїх соціально-етнічних ідей і цінностей, до бажання працювати в Україні, щоб створити у нас ще кращі умови для життя, ніж в Європі.

В аспекті патріотизму актуалізується питання зміцнення української національної державності шляхом виховання і призначення, «рекрутування державних діячів з місцевих людей» (як це вимагає «Правда Ярослава») [31, с. 350]. Гострим залишається управлінське питання захисту суверенітету України, досягнення найвищої ефективності політики нейтралітету та формування у всіх публічних службовців українського патріотизму, національно-державницького менталітету, любові до України.

У цілях підвищення ефективності публічного управління, перш за все економічною діяльністю, бізнесом законодавчо необхідно в

умовах ринкових метаморфоз, криз, переворотів, шоків потрясінь, інформаційних та валютних війн, економічних і соціально-політичних гіпершвидкостей поставити на перше місце питання реалізації соціально-гуманістичних, демократичних та морально-правових цінностей в системі управління. З науково-методологічних позицій філософії гуманізму і демократії відкриваються оптимістичні можливості створення в Україні гуманного, демократичного суспільства, впровадження інноваційних принципів, методів, засобів і механізмів гуманізації й демократизації публічного управління та адміністрування, підпорядкованих саме задоволенню потреб українців.

Для вибору і розбудови найефективнішої для України патріотичної моделі публічного управління вирішальне значення має нова, прогресивна загальноцивілізаційна мегапарадигма. Відповідно до потреб її становлення та нових цінностей, принципів і законів розвитку світової цивілізації має вдосконалюватись філософія гуманізму і демократії з її гуманістично-демократичними цінностями, які є найвищими сутнісними цінностями людства. **Складаючи основу та рівень гуманності і демократичності сучасної людини, її способу життя, філософія гуманізму і демократії рятує світову цивілізацію від самознищення.**

Сьогодні на мегарівні світової управлінської ієрархії закономірно починає превалювати загальноцивілізаційна мегапарадигма. Вона являє собою загальну модель сучасної світової цивілізації, загальнопланетарний світогляд, світорозуміння, опис світу, який зумовлює собою соціогуманітарне забезпечення способу життя людей, народів, країн за умов техногенної цивілізації. Загальноцивілізаційна мегапарадигма інтегрує в собі всі цивілізаційні парадигми та інші різновиди парадигм, сформульованих ученими в різних науках, теоріях, концепціях. Далі відбувається процес утвердження і поширення нової загальноцивілізаційної мегапарадигми.

У науці публічного управління категорія «загальноцивілізаційна мегапарадигма» може бути використана як вихідна теорія, як модель вирішення управлінських проблем, що береться за зразок вирішення усіх світових протиріч. Наука управління переміщується в принципово новий соціокультурний

контекст, в основі якого лежить ідея цілісності людства. Світ став єдиним глобальним, інтернаціональним цілим. Тому наука і життя людства виходять на новий загальноцивілізаційний світогляд.

Сьогодні відбувається наукова революція, яка виходить за рамки старої науки і звертається до феномену культури, до ментальних культуральних кліше постмодерну. Загалом загальноцивілізаційна мегапарадигма ширша від наукової теорії і передре її.

З початком III тисячоліття стара проміжна, ринкова метапарадигма також відіграла вже свою основну інтегративну роль у зростанні цілісності міжнародної економічної системи в період постколоніальної глобалізації. Це стосується також цивілізаційної парадигми, яка сама себе заперечує, тому, що суперечить суспільному прогресу, потребам виживання людства перед загрозою третьої світової війни, яка може знищити Світ. Адже вона побудована на розколі людства і на зіткненні ряду локальних цивілізацій та їх стрижневих держав, які прямо навіть не пов'язані між собою.

Також за принципом об'єктивності сьогоднішні інтеграційні процеси ведуть до утвердження нової загальносвітової цивілізації. Тому на її основі відбувається становлення якісно нової загальноцивілізаційної мегапарадигми. Вона ґрунтується не на поділі і зіткненні різних цивілізацій, а на єдиній світовій цивілізації, що розвивається на основі філософії гуманізму і демократії з її пріоритетами соціально-гуманістичних і ліберально-демократичних цінностей і принципів.

У формуванні національно-патріотичного менталітету державних, публічних службовців України нова парадигма на відміну від архаїчної цивілізаційної парадигми виключає гіперболізацію особливого в розвитку різних цивілізацій і стрижневих країн, що раніше поділяло світ на суперечливі, навіть ворогуючі культури і країни.

Загальноцивілізаційна мегапарадигма спрямована на подолання визначеного (абсолютизованого) С. Хантінгтоном [42] розколу людства на особливі цивілізації і їх стрижневі держави: західна — США, Німеччина, Франція; ісламська; індуїстська — Індія; сінська — Китай; японська — Японія; латиноамериканська; православна — Росія; африканська; буддійська (ісламська, латино-

американська і африканська не мають стрижневих держав) та їх зіткнення між собою. Крім того, вона забезпечує збагачення світової цивілізації загальними досягненнями всіх країн і цивілізацій та їх мирне співіснування без зіткнення і війни.

В епіцентр публічного управління загальноцивілізаційна парадигма також ставить людину, соціальне становлення суверенної, гармонійної особистості. Це означає тим самим перехід до нового типу світової цивілізації — гуманної і демократичної, яка виключає війни між різними цивілізаціями і країнами, їх зіткнення, вимирання людей від голоду в різних країнах тощо. Вона ґрунтується на якісно новій філософії гуманізму і демократії та забезпечує нове нелінійне мислення, загальнолюдське розуміння світових подій і процесів замість властивого цивілізаційній парадигмі вузькодержавного мислення.

Загальноцивілізаційна парадигма також долає перебільшення цивілізаційною парадигмою ролі економічних і виробничих чинників в стрижневих країнах та забезпечує єдність матеріального і духовного, підвищення ролі соціально-культурних чинників в різних країнах світу. Вона аргументує нову інтерпретацію цінностей і завдань публічного управління за сучасних умов глобалізації економіки, подолання загрози самознищення людства, а також становлення нової єдиної світової цивілізації, що гармонійно включає єдність загальних і особливих досягнень різних цивілізацій і країн.

Таким чином, виходячи з цих дефініцій, загальноцивілізаційну мегапарадигму можна конкретизувати як таку, що є визначальним критерієм демократичності публічного управління, розвитку матеріальної і духовної культури, всієї сучасної світової культури, науки і техніки. Вона відображає модель розвитку світової цивілізації, народонаселення планети Земля, всіх людей з певною духовною і матеріальною культурою та способом життя.

Патріотичною ціннісною установкою серед цілей та пріоритетів української моделі управління є соціальне становлення гуманної, демократичної особистості патріота України. На основі викладених вище авторських концепцій аргументується сутність і зміст відкритого автором закону соціального становлення

молоді [17, с. 89-92]. Об'єктивною основою аргументації цього закону служать результати дослідження взаємодії і взаємозалежності таких інших законів: закон поділу/зміни праці ↔ закон поділу/зміни власності ↔ закон поділу/зміни влади ↔ закон поділу/зміни соціуму, його соціально-економічних і національно-етнічних груп.

Згідно з науково-технічним прогресом, новими реаліями техногенної цивілізації постала потреба запровадження нового соціального механізму гуманізації і демократизації способу життя особистості, який і наповнив змістом новий закон соціального становлення молоді. Саме потребами гуманізації і демократизації життя суспільства детерміноване відкриття у 1989 р. автором закону соціального становлення особистості.

Цей закон стверджує: міра демократизації і гуманізації соціального становлення особистості та вікової групи молоді прямо пропорційна мірі його деєтатизації, децентралізації і деконцентрації та мірі подолання авторитарності, бюрократичності в управлінні освітньою системою.

Як висновок, слід зазначити, що в процесі становлення патріотичної української моделі управління за умов кардинальних змін у світовій цивілізації посилюється дія закону прямопропорційної залежності одночасного здійснення в публічному управлінні принципів гуманізації та демократизації від ступеня деєтатизації, децентралізації і деконцентрації щодо їх дієвості в сферах праці, власності, публічної влади, а відтак, і в соціумі.

Якщо в цьому алгоритмі ігнорується чи випадає одночасне виконання хоч одного з прогресивних принципів, загальний результат, наприклад, окремо виконуваної децентралізації, в масштабах всього суспільства буде завжди наближатися до нуля [31; с. 163, 165, 173, 328]. Цим законом визначається і коефіцієнт корисної дії гуманності та демократичності публічного управління і персонально керівників будь-якої держави.

Отже, ціннісні установки Кодексу честі патріотів України є гарантом становлення української моделі демократичного, гуманного публічного управління. А їх впровадження можливе тільки на основі цінностей та принципів філософії гуманізму і демократії.

Ступінь гуманності і демократичності державної, всієї системи публічної служби є основним критерієм патріотичності української моделі публічного управління.

8.2. Аксиологія патріотичної життєтворчості в гетерогенному суспільстві

Пріоритети аксіології патріотичної життєтворчості в умовах гетерогенності суспільства та їх реалізації в багатонаціональних територіальних громадах і мегаполісах є складною і запутаною проблемою початку третього тисячоліття. Для патріотів ця проблема особливо актуалізується в контексті специфіки сучасного містобудування за умов зростаючої соціальної й національної гетерогенності населення мегаполісів. В їх соціальному просторі виникають суперечності між людьми, здатними здійснювати свою життєтворчість, свою свободу тільки в суспільних або приватних просторах та часових вимірах.

Щодо аксіології патріотизму в життєтворчості різних національних груп, особливо в реакціях на патріотичні ціннісні установки виникають суперечності між соціальними і національними групами. Вони пов'язані з абсолютизацією приватних просторів та можливим кінцем суспільних, громадських просторів. А можливо це буде їх переродження в приватні простори спільного користування та в альтернативні території за типом фанзон, парковок і пустирів тощо.

Об'єктивний закон еволюції, відкритий Ч. Дарвіном, зокрема в його частині природного відбору, боротьби за виживання поставив у центр виживання людства дихотомію цінностей патріотизму і егоїзму, приватного і публічного. В умовах техногенної цивілізації люди втрачають аналітичну здатність і, використовуючи суспільні трансформації в мегаполісах, легко змінюють правила соціальної поведінки, а відтак і умови егоїстичного самовиживання. Об'єктивно переважаючим типом виживання людей стали навіть не гібридні, а принципово інші соціальні простори — гетеротопії з гетерогенним складом розселення людей, для яких питання патріотизму втрачає вагу в боротьбі за егоїстичне самовиживання.

Згідно з потребами урбанізації наука та практика вимушені винаходити нові техніки і технології у містобудуванні, в створенні різних гетеротопій — елітних закритих мікрорайонів, житлових масивів, а також анклавів, резервацій, фанзон тощо та адекватних їм нових владно-управлінських, соціально-економічних процесів і технологій.

У різних країнах в цьому стихійному процесі посилюються цінності то філософії агресії і війни, то філософії абсурду, то нової філософії поліархічних просторів тощо. Вони випадають з об'єктивних координат урбанізації території та публічного управління нею в тому вигляді, як її формує авторитарна державна влада. Такі просторові зони вже не вписуються в традиційні архітектурні ансамблі територіальних громад, мегаполісів. Гетеротопії виходять за межі звичних канонів влади, управління містобудування та публічної комунікації.

Свого часу нову концепцію влади і публічного управління щодо гетерогенності сучасних суспільств, мегаполісів створив один із впливових філософів, французький теоретик Мішель Фуко. Він намагався вивести індивіда за межі авторитарних владно-управлінських впливів та оптимізувати роль суб'єктів публічного управління у пошуках децентралізованих структур публічної влади. Адже вони намагаються завжди і всюди наглядати за людьми, контролювати їх суспільну поведінку.

Відповідно до концепції М. Фуко модель публічного управління дисциплінарного суспільства прагне зміцнювати владу за допомогою різних бюрократичних інститутів, таких як школа, армія, поліція, лікарня, в'язниця та багато інших. Повсюдність влади, розподіленої по соціальному простору, наштовхнула філософа на дослідження різноманітних проявів цієї «множинності стосунків сили» — способів розмови, формування повсякденності, структур сексуальності. Йдеться також про владні механізми регулювання життя, санітарних умов, форм економічного виживання.

За твердженням М. Фуко, гетеротопії властиві всім культурам та країнам. Кризові гетеротопії властиві традиційним, домодерним суспільствам. Вони призначені для осіб, що знаходяться в стадії переходу з одного статусу в інший. Все більше і більше кризові гетеротопії заміщаються девіаційними зонами, де (найчастіше

- не по своїй волі) знаходяться люди з відмінною від загальноприйнятих норм поведінкою. Серед них виділяються в'язниці, психіатричні клініки і будинки престарілих, де відхилення виражене у біологічному процесі старіння і соціальному статусі «zasлужено безробітних».

Відкриті, демократичні суспільства надають суб'єктам публічного управління і публічної влади все більше і більше можливостей упорядкувати простір і час його жителів — як за допомогою законодавчої бази, так і за допомогою повсюдного спостереження і цифрового контролю. Можливість існування просторів, в яких реалізуються практики свободи, ставиться під сумнів. Звичний для городян темп життя формує особливий тип характеру: індивіди стають байдужими, мультифункціональними, менш емоційними.

Різні суб'єкти публічного управління у прогресивних державах намагаються створити умови, а інколи просто ілюзію красивого життя шляхом пошуку рівноваги між приватним і публічним. **Ознакою кризи такої політики є «економізація» простору, тобто розмивання меж між цими двома типами. Гетеротопія виникає як реакція на ці процеси, спрямована на відродження місць інакшості усередині цього економізованого публічного життя гетерогенного суспільства.**

Соціальним призначенням, особливою функцією гетеротопій є відображення стану справ у суспільстві. Відповідно мегаполіс стає індикатором внутрішніх конфліктів і відмінностей. Тому виникнення цих гетерогенних просторів і далі супроводжуватиме трансформацію суперечностей між сферами публічного і приватного. Об'єктивним наслідком цих суперечностей стає загострення суперечності між гетеротопним і суспільним патріотизмом.

Одним з методів використання гетеротопій можна визнати своєрідну «примірку» цього поняття до сучасного мегаполісу. Сам Фуко у своїй роботі вибудовує більшість тез навколо конкретних прикладів. При цьому відмічає, що загальні для усіх цивілізацій гетеротопії постійно змінюються, приймаючи різні форми залежно від соціального контексту. Тому дослідження нових типів і аналіз функцій давно існуючих гетеротопій представляється важливою частиною будь-якої роботи на цю тему. **Концепція М. Фуко може**

допомогти вибратися з цієї дискусійної безвиході і переосмислити підсумки перетворень.

Серед цих практик і вогнищ тиску Фуко також вивчав варіанти організації простору за принципом абсолютного нагляду. Одним з первинних завдань мислитель вважав перешкоду встановленню відносин панування. Тому увагу він виявляв не лише до тих просторів, де здійснювалося дисциплінування індивідів, але й до інших гетеротопій, які є складно влаштованими місцями та які локально підринають сталі норми.

У сучасному суспільстві, помічає М. Фуко, «процес нормалізації перетворюється не на усунення відмінності, а в зведення його в ранг відхилення» [40, с.195]. У демократичних суспільствах соціальна мобільність населення, переміщення населення між різними місцями була набагато вищою. Всі люди мали можливість послідовно приймати різні ролі та усі залишалися частиною єдиного цілого.

У всьому світі тепер все частіше будуються інші місця, за допомогою яких відгороджуємо від себе людей надовго або назавжди, — «ненормальних», зубожілих, немічних, хворих, переселенців, мігрантів, фанатів, злочинців, вмираючих, престарілих. Це робиться відносно як окремих соціальних, расових, національних тощо груп, так і цілих народів чи країн. Вони випадають із простору і часу прогресу. Вважають, що простіше відрізати цих людей від суспільства, позбавляючи їх уміння жити разом з нами; саме тому, виходячи звідти, вони так часто швидко повертаються назад.

Таким чином, в цих умовах **необхідно з'ясувати, чи можливо в мегаполісі існування соціальних просторів, де люди опиняються в розриві з традиційним ходом соціального часу. Гетерогенність, різнорідність простору визначає різноманіття можливих взаємовідносин між індивідами і речами, а услід і їх місцерозташування.** Особливу увагу М. Фуко звертає на винятковий тип просторів, які «призупиняють, нейтралізують або перевертають усю сукупність стосунків» [40]. Простори, що суперечать усім іншим місцям розташування, М. Фуко якраз називає гетеротопіями.

Специфічна функція гетеротопій - це відображення стану справ в суспільстві, а мегаполіс є індикатором внутрішніх конфліктів і

відмінностей. Тому виникнення цих просторів і далі супроводжуватиме трансформацію сфер публічного і приватного, яка триває в місті з тих самих пір, як Фуко ввів цей термін у філософський контекст.

Одним з методів аналізу терміну «гетеротопія» можна визнати своєрідну «примірку» цього поняття до сучасного мегаполісу. Сам Фуко у своїй роботі вибудовує більшість тез навколо конкретних прикладів, при цьому відзначаючи, що загальні для усіх цивілізацій гетеротопії постійно міняються, приймаючи різні форми залежно від соціального контексту. Тому дослідження нових типів і аналіз функцій існуючих гетеротопій стає актуальним завданням оновлення технік і технологій містобудування.

Відповідно до ціннісних установок Кодексу честі патріотів України дуже важливо в територіальних громадах, мегаполісах на зміну цінностям зазначених вище філософій агресії, війни, грабінництва тощо впроваджувати нові цінності філософії гуманізму і демократії. Основними для розвитку патріотизму сьогодні соціально-гуманістичними цінностями автором визначені життя, самоцінність людини, невідчужуваність її прав і свобод, соціальне становлення суверенної, гармонійної особистості, забезпечення миру, розвиток відкритого гуманного, демократичного суспільства, поліпшення добробуту людей, їхнього здоров'я і безпеки та забезпечення справедливості, соціальної рівності, демократії, дружби між людьми.

Необхідність впровадження в життя прогресивних філософських соціально-політичних ідей і пріоритетів еволюції сучасних суспільств, міст, мегаполісів наростає під тиском об'єктивного закону еволюції людства. Саме він зумовлює всі історичні метаморфози і трансформації в тисячолітній, багатосистемній життєдіяльності сучасної цивілізації.

Для сприяння соціальному становленню патріотів України основоположним пріоритетом є виконання об'єктивного закону еволюції людства, який вже сьогодні вкрай загострює боротьбу народів і країн за виживання, за життєпридатні ареали, за території і ресурси тощо. Фатальність досліджуваних проблем зумовлена багатьма конкретними причинами: виживання людства

під ударами загроз третьої світової війни, глобальних проблем, загальнопланетарних криз і катастроф, дегуманізації людини, антидемократизації в системі публічного управління, урбанізації, глобалізації, діджиталізації тощо.

Пошук найефективніших шляхів вирішення всіх проблем ускладнюється тим, що люди буквально тонуть в океані надлишкової, непотрібної інформації. Люди просто не можуть вибрати краще, що варте впровадження в життя.

Починаючи з другої половини ХХ ст. суспільство характеризується розширенням і прискоренням соціально-економічних і культурно-ідеологічних трансформацій. Вони були пов'язані із сплеском постмодернізму як світоглядної домінанти Західної цивілізації, а також з глобалізацією.

Перераховані події зумовили зміни в усіх сферах людського буття, у тому числі і у сфері урбанізації. З цього періоду почалося формування мегаполісу як постмодерністської форми урбанізації з власною специфікою життєвих просторів, які характеризують мегаполіс як соціокультурний феномен.

У цьому контексті результати наших 50-ти річних наукових досліджень дають мені можливість узагальнити і виділити для впровадження найефективніші ідеї та пріоритети у розв'язанні найгостріших проблем сучасного світоустрою та еволюції територіальних громад міст і суспільств.

Згідно з вимогами діджиталізації вони формують складний, але прозорий алгоритм, складнопідрядну формулу, публічну програму впровадження в життя пріоритетів, тобто покрокових дій від першого, вихідного до останнього пріоритету як дії на виході: виживання суспільств, міст і всього людства.

У полі практичного впровадження тут найкраще в якості наочного прикладу філософії й методології прогресу скористатись **когнітивною методологією філософії гуманізму і демократії професора М. П. Іщенка**. Це методологія початку пріоритетів та дій від вихідного об'єктивного закону еволюції, суть індивідуальної боротьби за виживання, коеволюції і людиноцентризму та нової загальноцивілізаційної мегапарадигми прогресу, а також системної теорії й методології філософії гуманізму і демократії, яка аргу-

ментується на цінностях та принципах гносеологізму, плюралістичності, світоглядно-антропоцентричної аргументації і нелінійного, поліцентричного мислення, сукупна дія яких синхронізує виконання об'єктивного закону соціального становлення суверенної, гармонійної особистості, миролюбної молоді та модернізацію української моделі цифрової трансформації (діджиталізованої) ефективною системи державного, публічного управління а також розбудову гуманного, демократичного відкритого громадянського суспільства зростаючого добробуту та сталий розвиток прогресивної, миролюбної, світської, національно-патріотичної Української держави, яка, підпорядковує свою діяльність задоволенню потреб, перш за все українців, а тому захищає мир, здійснює політику нейтралітету та мирного співробітництва з усіма народами і державами Світу та впроваджує в життя завершальний пріоритет - стратегію сприяння дії об'єктивного еволюційного закону виживання людства й збереження екологічної придатності планети Земля для майбутніх поколінь.

Відповідно до теми патріотизму серед усіх виділених у наведеному алгоритмі найважливішим філософським і соціальним пріоритетом до впровадження в сучасному суспільстві у містах є урбанізація та урбаністична архітектура. Тому варто почати перш за все з демографічної кризи та наростання темпів урбанізації (від лат. *urbanus* — міський, місто). Остання є об'єктивним процесом грандіозного розростання міст та підвищенням їх ролі у розвитку суспільства. Урбанізація є послідовним процесом зростанням ролі міського населення у соціально-політичній, економічній, духовно-ідеологічній життєдіяльності, в торгівлі, виробництві, бізнесі. Головний показник урбанізації — збільшення долі міського населення в суспільстві.

Сучасній урбанізації поклала початок ще промислова революція XVIII століття. До XIX ст. в містах світу проживало 29,3 млн. чоловік (3% населення земної кулі), до 1900 р. — 224,4 млн. (13,6%), до 1980 р. — 1,8 млрд. чоловік (41,3%), до 1990 р. — 2,4 млрд. (46%). Для сучасного етапу урбанізації характерна концентрація населення у великих містах (більше 100 тис.).

Необхідність адаптації народів з їх етноментальною специфікою до нових умов людської організації, якою є мегаполіс, стає одним з найактуальніших завдань. Вивчення подібної проблеми представляється перспективною і затребуваною в сучасному соціально-гуманітарному знанні і вимагає подальшого детального аналізу міст, полісів, агломерацій.

В умовах децентралізації в Україні зростає роль міст, полісів, мегаполісів та місцевих і регіональних еліт в системі місцевого самоврядування. Міста сьогодні здобувають статус власне полісів, які є прачурум сучасних мегаполісів (поліс, грец. *polis* — місто-держава). Це особлива форма соціально-економічної і політичної організації суспільства у Стародавній Греції та Римі. До складу полісу входили місто і прилегла до нього територія.

Доцільно нам скористатись досвідом античних полісів, які були першим в історії втіленням реальної єдності політичної структури і громадянського суспільства. Подальший розвиток привів у пізній античності до розпаду поліса на державу та громадянське суспільство. Сучасний мегаполіс інколи мегелополіс (від грец. *megas* — великий і *polis* — місто) — велетенське місто, яке утворилося внаслідок зростання і злиття багатьох міст і населених пунктів.

Мегаполіс є мережевим вузлом у сфері урбанізації, що відбиває генеральну тенденцію культури другої половини XX - початку XXI ст. Вона полягає в інтенсифікації інтеграційних і дезінтеграційних процесів, представлених на сьогодні ситуаціями глобалізації і глокалізації, а в ширшому світоглядному контексті - парадигмою постмодерну. В умовах сучасної постіндустріальної цивілізації мегаполіс в деякому розумінні виконує комплекс інтеграційних функцій.

Патріотизму людей починає протистояти те, що суспільство в будь-якій країні стає все більш гетерогенним за своїм соціальним, національно-етнічним, расовим, релігійним складом тощо. І найбільші соціально-економічні навантаження від цього падають на міста і мегаполіси. Мегаполіс як соціокультурний феномен є особливим чином організоване культурне середовище, яке стало результатом урбаністичної макродинаміки.

Нерідко мегаполіси ідентифікують себе як «розімкнений» простір потоків з проникними межами між гетеротопіями, гетто, елітарними та егалітарними районами, кварталами, анклавми, агломераціями тощо, які формують закриті простори в містах зі своїми «закритими мікропатріотизмами».

Соціальна і архітектурна макротектоніка суспільного та приватного культурного простору мегаполісу детермінує відсутність єдиної чіткої топоструктури зонування. Простір мегаполісу перестає бути погодженим; у ньому з'являються такі нові топографічні якості, як несиметричність, неструктурованість, недержавницький патріотизм.

Тому важливим соціальним пріоритетом є формування в мегаполісах гуманного, демократичного, відкритого суспільства, критерії розвитку якого конкретизовані К. Поппером у праці «Відкрите суспільство і його вороги» [30, 321].

На відміну від жителя міста, яке ототожнює себе з містом як єдиним організмом соціальної спільності, житель мегаполісу ототожнює себе лише з певним набором обмежених локальних просторів і самі умови виживання в них можуть бути обмежені. У мегаполісі жителі, як правило, оперують поняттям «центру» лише із сталої традиційної топонімії та «мікропатріотизму» свого соціального простору і часу.

Характеристикою, що розкриває специфіку культурного простору мегаполісу є культурна нелокальність як феномен процесів урбанізацій останніх десятиліть, утрата в мегаполісі іманентної для топографії міста опозиції «центр-периферія».

У виборі аксіології патріотизм чи антипатріотизм пріоритетом на користь патріотизму є те, що мегаполіс є мережовим вузлом у сфері урбанізації, який відбиває генеральну тенденцію культури другої половини ХХ - початку ХХІ ст. Тенденція культури полягає в інтенсифікації інтеграційних і дезінтеграційних процесів, представлених на сьогодні ситуаціями глобалізації і локалізації, а в ширшому світоглядному контексті — парадигмою постмодерну. В умовах сучасної постіндустріальної цивілізації мегаполіс у деякому розумінні виконує комплекс інтеграційних функцій.

На еволюції суспільства початку ХХІ ст. позначилось виникнення та безпрецедентне розгортання такого нового об'єктивного

явища, як глобалізація. Масштабні глобалізаційні процеси, що відбуваються в усьому світі, вимагають інноваційного переосмислення та аргументованого реформування системи публічного управління, адаптованої до вищезазначених подій.

Науковий аналіз становлення найпрогресивніших країн світу, їх економік, культур, способів життя показує, що в основі їх прогресивного розвитку в умовах глобалізаційних змін лежать дві визначальні підвалини: 1) прогресивна гуманна, демократична філософія та 2) прогресивні гуманістичні і демократичні традиції.

Досвід провідних країн світу свідчить, що гуманістичні і демократичні цінності та принципи лежать в основі трансформаційних процесів. Аналіз впровадження таких цінностей гуманізму і демократії як захист життя і миру, свобода, рівність, миролюбність, гуманність, демократичність переконує, що саме вони детермінують високий рівень прогресивного розвитку різних країн світу. За таким інтегрованим показником на перші позиції у світовому рейтингу за вказаними цінностями вийшли такі країни як Австрія, Ірландія, Ліхтенштейн, ОАЕ, Сінгапур, Швеція, Швейцарія, Фінляндія та інші високорозвинені країни.

Досягнення зазначених країн показують наскільки гостро актуалізується питання реформування українського суспільства на основі ідей, цінностей гуманізму і демократії та впровадження їх в процеси розбудови світської держави та відкритого гуманного, демократичного громадянського суспільства. Це може забезпечити втілення в життя уже досягнутих надбань суспільного прогресу, який невпинно рухає людину, все людство до все більш досконалих, більш зрілих, мирних, цивілізованих форм способу життя людей.

У сучасному суспільстві мегаполіс розташовується на передньому краю культури інформаційного суспільства і тим відрізняється від просто міста. Мегаполіс спрямований до нескінченного розширення і культурної експансії, яка, втім, здійснюється вже не у вигляді політичного насильства, а шляхом просування специфічних форм соціокультурної і цивілізаційної ідентичності, властивій епосі глобалізації.

Еволюція мегаполісу як специфічно організованого культурного середовища обумовлює виникнення феномену «мегаполісного патріотизму» і «мегаполісної свідомості». Урбаністичне середовище сучасності з'являється як сукупність специфічних соціальних, політичних, економічних, духовно-ідеологічних, культурних характеристик.

Серед них чільне місце посідає архітектура міст. Архітектуру можна ідентифікувати як «мегаполісну архітектуру», що вказує на конкретну географічну локалізацію. За сутністю мегаполіс є феноменом постіндустріального етапу соціально-культурної макродинаміки і його диференціації у ряді інших форм урбанізації - полісу і міста. Сучасний «мегаполісний патріотизм» має особливі параметри культурного простору, який відображає історичну динаміку і трансформацію урбаністичного середовища від античності до наших днів.

Об'єктивний закон еволюції суспільств, мегаполісів відкидає будь-які розмови про соціальні революції. Оскільки об'єктивний закон еволюції всесильний і непереможний, то всі надії на будь-які дивовижні дарунки від революцій теж марні. Це досить переконливо довів А. Камю у праці «Бунтівна людина [24, с.321]. Не варто також плекати якість благородні сподівання і на війни. Тут достатньо не забувати про трагедію Хіросіми і Нагасакі, про руйнівні наслідки війн. А це все переконує, що всі дії суспільства необхідно пов'язувати, узгоджувати не з революціями чи війнами, а з об'єктивним законом еволюції суспільства мирними поступовими шляхами його еволюції.

Соціальним пріоритетом є те, що гетеротопії, подібні їм анклавів за своїм соціальним складом можуть носити нейтральний характер. **Полікультурні простори в гетерогенному суспільстві можуть являти собою закриті або напівзакриті соціальні співтовариства, де виникає незримий соціум, подібно «гето», мафій та різних напівмаргінальних співтовариств.** Незримий тіньовий соціум в мегаполісі уперше в історії урбанізованого простору набув самодостатності як соціокультурного шару. Безпрецедентне збільшення кількості ситуативно виникаючих анклавів і так само таких, що ситуативно розпадаються, тепер знаходяться в просторовій близькості один з одним усередині мегаполісу.

Отже, сутність соціальна значимість мегаполісного патріотизму полягає в тому, що він в умовах сучасної постіндустріальної цивілізації виконує комплекс інтеграційних функцій. Тому їх можна позначити як форму культури, традицію політій, що раніше виконували інтеграційну роль. Нова мегаполісна форма патріотизму лише пропонує альтернативні можливості для сумісного виживання людей у навколишньому світі.

Висновок до розділу 8. Сьогодні характерною особливістю еволюції культурного простору в сучасному суспільстві, є те, що еволюція відбувалася з логікою руху у бік структурної атомарності мегаполісного простору. У ньому відбулось становлення специфічної стратегії в організації простору, яка згодом стала базисною і для міста як форми урбанізації.

За таких умов створення і функціонування високоефективної системи формування патріотів України можливе тільки на основі методології філософії гуманізму і демократії, її цінностей та принципів. Її загальноцивілізаційна парадигма ставить в епіцентр суспільного прогресу людиноцентризм, людину, соціальне становлення суверенної, гармонійної особистості.

Сприяння соціальному становленню патріотів України необхідно здійснювати на якісно нових цінностях філософії гуманізму і демократії. Це означає тим самим перехід до нового типу світової цивілізації — гуманної і демократичної, яка виключає війни між різними цивілізаціями і їх зіткнення, вимирання людей від голоду та встановлення надійної міжнародної та національних систем світопорядку.

Цього вимагають загальнопланетарні процеси інтеграції економіки, політики, соціальної, культурної й науково-технологічної сфер. Потрібно, щоб державна політика України забезпечувала пошук найефективніших шляхів формування життєтворчого суспільства. Політика у сфері освіти й виховання молоді має передбачати подолання будь-яких негативних впливів на життя й на національну свідомість українців з урахуванням наслідків для життєтворчості українського народу.

Запитання для самоперевірки до розділу 8

1. Які вартості є спільними для всіх держав-членів Європейського Союзу?
2. У чому полягає сутність становлення української моделі патріотичної владно-управлінської життєтворчості?
3. Про які надбання, досягнуті Європою, наголошується в Конституції для Європи?
4. На якій основі повинна базуватися Стратегія розвитку системи публічного управління та адміністрування в Україні?
5. Який критерій можна вважати основним при оцінці діяльності як всієї системи публічного управління, так і будь-якого керівника?
6. Що означає впровадження української моделі патріотичної управлінської життєтворчості?
7. Чому мегаполіс є феноменом постіндустріального етапу соціально-культурної макродинаміки та його «недержавницького патріотизму»?

Завдання для самостійної роботи до розділу 8

1. Розкрийте прикладний аспект цінностей патріота і патріотичної життєтворчості в Україні.
2. Визначте поняття та зміст української моделі публічного управління.
3. Назвіть гуманістично-демократичні цінності і принципи що складають основу прогресивної української моделі публічного управління.
4. Доведіть, що людиноцентризм - методологічна основа становлення патріотичної української моделі управління.
5. Охарактеризуйте глобальні метаморфози в світі на початку III тисячоліття та їх вплив на вибір найефективніших механізмів публічного управління в країні.
6. Доведіть загальноцивілізаційну мегапарадигму як вихідну теорію, як модель вирішення управлінських проблем.
7. Патріот України як основа становлення патріотичної системи публічного управління.
8. Розкрийте аксіологію патріотичної життєтворчості в умовах гетерогенності суспільства.
9. Визначте сутність сучасного «мегаполісного патріотизму» і «мегаполісної свідомості».

ПІСЛЯМОВА

Шановний читачу, проведене наукове дослідження переконливо довело, що треба опанувати істинне, наукове мислення згідно з об'єктивними, тобто незалежними від волі людей, законами еволюції та інноваційну філософію гуманізму і демократії для адекватного сприйняття кардинально зміненого об'єктивного світу. Світова цивілізація переходить у реалії фантастичних методологій, технологій і проєктів еволюції та цінностей соціального становлення людини.

Основоположним для людства є відкритий, аргументований і верифікований автором ще в 1989 р. об'єктивний закон соціального становлення людини/молоді/особистості, який безпосередньо управляє всіма явищами і процесами життєтворчості людства.

Патріот України також формується у процесі соціального становлення людини та єдності українського суспільства, що реалізуються в об'єктивній дійсності як три нерозривні складники триєдиної дії об'єктивного закону еволюції. Жоден із цих складників не може бути здійснений окремо від інших.

Щоб успішно вирішувати завдання соціального становлення особистості патріота України необхідно впровадити в життя всі визначені цінності й ціннісні установки авторського Кодексу честі патріотів України.

Як зазначається в Кодексі честі патріотів України, розквіт України, її сили, краси і могутності є складним і багатоаспектним процесом і має здійснюватися відповідно до викликів глобалізації, урбанізації, індустріалізації, модернізації та інтеграції всіх форм життя, які сприяють створенню нових соціальних умов, модифікованих суспільно-політичних і культурних реалій, до яких існуючим суспільствам доведеться адаптуватися.

До таких об'єктивних реалій, принципів, і законів відносяться гуманізація, демократизація, децентралізація, деспеціалізація, деконцентрація, демаксимізація тощо. Вони є характерними для усіх сфер, в яких існує суспільство — техносфери, соціосфери, інфосфери і ноосфери.

Миролюбна філософія гуманізму і демократії є найефективнішим маніфестом на шляху виживання сучасної світової цивілізації, який не має ніякої альтернативи. В цьому контексті ефективною була б консолідація всієї науково-дослідницької діяльності, життєтворчості вчених, гуманістів, демократів, всіх людей Європи і Світу.

Цього вимагає «Гуманістичний маніфест 2000. Заклик до нового планетарного гуманізму», навколо розроблення ідей планетарного гуманізму та їх впровадження в життя широких мас населення, збереження всіма шляхами і засобами миру, політики нейтралітету, відмови від насильницьких методів боротьби, запобігання третій світовій цивілізації.

Розроблений автором аргументаційно-верифікаційний метод вимагає, щоб всі ідеї і теорії патріотизму підтверджувались експериментально, тобто аргументувались об'єктивними законами еволюції у політичній, соціально-економічній, матеріальній та ідеологічній життєтворчості. Їх результатом є кардинальні зміни у розвитку світової цивілізації та реформування всіх сфер суспільної життєтворчості в Україні, включаючи спосіб життя молоді, студентства.

Патріоти України мусять як ніколи раніше, забезпечити сьогодні у процесі реформування суспільної життєтворчості, перш за все, нерозривну взаємозалежність і одночасну послідовність здійснення об'єктивних законів, принципів гуманізації ↔ демократизації ↔ деєтатизації ↔ децентралізації ↔ деконцентрації щодо їх дієвості в сферах праці, власності, публічної влади, а відтак, і в соціальних групах.

Коли в цьому алгоритмі ігнорується чи випадає одночасне виконання хоч одного принципу, загальний результат, наприклад, окремо виконуваної децентралізації, в масштабах всього суспільства буде мінімізуватись.

Патріоти України, орієнтуючись на міжнаціональну кооперацію та спрямування до єдиного світового і Європейського ареалу, просто зобов'язані здійснити трансформування українського суспільства, його норм і стандартів відповідно до новітніх світових викликів. Процеси діджиталізації, урбанізації, індустріалізації, модернізації та інтеграції всіх форм життя сприяють створенню нових соціальних умов, суспільно-політичних і культурних реалій..

У результаті буде подолана невідповідність і конфліктність між існуючими нормами і модернізаційними процесами, які проникаючи у всі сфери політичного, економічного і соціального життя, спричинюють кризу усталеного укладу життя та погіршують імідж України. Тому загострюються завдання оптимізації іміджу України шляхом вирішення методологічних і прагматичних проблем модернізації свідомості і світосприйняття українців.

Очевидним є той факт, що українське суспільство потребує модернізації свідомості і світосприйняття, модифікації методологічного підходу до впровадження змін, які сприяють конструюванню нової модернізованої картини світу і іміджу та місця в ній України.

Патріоти України повинні в усі часи, завжди знаходити потенціал до виживання, до створення нових форм культури і суспільства, що дозволять подолати різноманітні кризи. Вихід із наявного кризового стану, що полягає у невідповідності сучасного суспільства світовим викликам, можливий завдяки органічному міжнаціональному полілогу. Останній сприяє пошуку таких інтеграційних форм, що могли б забезпечити гармонійний синтез загальносвітових політичних і культурних стандартів, зразків і технологій життя, з однієї сторони, та притаманного українцям власного досвіду і традицій, — з іншої.

Загальний висновок: **об'єктивний закон соціального становлення людини/особистості/молоді є безпосереднім творцем людини та її патріотизму. Сутність зазначеного закону полягає в еволюції, перетворенні у соціальному середовищі біологічної істоти людського роду Homo від моменту її народження і розвитку та дії 2-ої сигнальної системи в максимально розвинену гуманну, демократичну і розумну людину Homo maximum humanus & demokratis Sapiens протягом життєтворчості до моменту зникнення, припинення дії 2-ої сигнальної системи.**

У загальноеволюційному поступі патріотизм є способом синергійного, єднальнодіяльнісного існування, виживання індивідів у біосоціальних системах. Його суспільна сутність, змістовна кількість і якість патріотизму в способі життя та життєтворчості патріотів України визначається кількістю і якістю виконання ціннісних установок, класифікованих автором у Кодексі честі патріотів України.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. — Кіровоград, Державне видавництво, 1998. — 72 с.
2. Договір про Європейський Союз // Конституція для Європи. Конституційні акти Європейського Союзу. — К.: Видавнича організація «Юстиніан», 2008. — 520 с. — С. 208 — 233.
3. Договір про запровадження Конституції для Європи // Конституція для Європи. Конституційні акти Європейського Союзу. — К.: Видавнича організація «Юстиніан», 2008. — 520 с. — С. 23-205.
4. Закон України «Про освіту». Стаття 6 «Засади державної політики у сфері освіти та принципи освітньої діяльності» — Верховна Рада України; Закон від 05.09.2017 № 2145-VIII. (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380).
5. Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» — Верховна Рада України; Закон від 05.02.1993 № 2998-XII, зі змінами (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 16, ст.167).
6. Національна доктрина розвитку освіти. ЗАТВЕРДЖЕНО Указом Президента України № 347/2002 від 17.04.02 року. - Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>
7. Бро Ф. Политическая наука // Политология вчера и сегодня. - М., 1990.
8. Вернадский В.И. Мысли о современном значении истории знаний // Вернадский В.И. Избранные труды по истории науки. М.: Наука, 1981. - С. 231-232.
9. Гегель Г. В. Ф. Наука логики: В 3 т. — М.: Мысль, 1971. — Т. 2. - 248 с.
10. Гегель Г. В. Ф. Наука логики: В 3 т. — М.: Мысль, 1972. — Т. 3. - 371 с.
11. Гегель Г.В.Ф. Работы разных лет: В 2 т. — М.: Мысль, 1971.— Т. 2.- 630 с.
12. Гоббс Т. Избранные произведения в двух томах. — Т.2. — М., 1954.
13. Гуманізм Тараса Шевченка // Збірник Харківського історико-філологічного товариства: нова серія. — Х., 2005. — Т. 11. — С. 59-84.
14. Дарвин Ч. Происхождение видов // Соч.: В 6 т. — М.; Л., 1939. — Т. 3. — 831 с.
15. Донцов Д. Незримі скрижалі Кобзаря (містика лицарства запорозького). Українська видавнича спілка імені Юрія Липи. Київ, 2009. - 266 с.
16. Дюркгейм Э. Социология. — М.: Канон, 1995.
17. Ищенко Н. П. Социальное становление советской молодежи : монография. — К.: Выща школа, 1989. — 199 с.
18. Ищенко Н.П. Социально-философские проблемы юноведения. — М.-К.: Институт молодежи, «АИСТ», 1992. — 50 с.
19. Иван Франко. Вибрані суспільно-політичні і філософські твори. — К., 1956.
20. Ищенко М. П. Социально-политичні ідеї розвитку українського суспільства у творчій спадщині І. Я. Франка // Франківські читання: Збірник статей. 150-річчю з дня народження І. Я. Франка присвячується. — Черкаси: ЧНУ, 2007. — 232 с.
21. Ищенко М. П., Ищенко О. М. Філософія гуманізму і демократії // Вісник Черкаського університету. Серія Філософія. — 2017. - № 1. — С. 64–71.
22. Ищенко М. П. Філософія науки: питання теорії і методології : навч. посібник / М.П. Ищенко, І.І. Руденко ; за ред. д-ра філос. наук, проф. М.П. Ищенко. — К.: УБС НБУ, 2010. — 442 с.
23. Ищенко М.П., Ищенко О.М. Методичні рекомендації до написання курсових і кваліфікаційних робіт на здобуття освітніх ступенів «бакалавр» і «магістр» ... / За ред. д-ра філос. наук, проф. М. П. Ищенко — Черкаси: Видавець Третяков О.М., 2020. — 84 с.
24. Камю А. Бунтующий человек. Философия. Политика. Искусство: Пер. с фр. — М.: Политиздат, 1990, - 415 с.

25. Людина у Всесвіті і світовій цивілізації: монографія / Іщенко М. П., Руденко І. І.; за ред. д-ра філос. наук, проф. М.П. Іщенка. — Видавець Чабаненко Ю.А., 2013. — 458 с.
26. Наукові школи України. Наукова школа філософії гуманізму і демократії М. П. Іщенка [Електронний ресурс] // Науковці України — еліта держави. Том V. — К.: Видавництво ЛОГОС УКРАЇНА, 2017. — С. 89. — Режим доступу : <http://logos-ukraine.com.ua/project/index.php?project=nued5&image=1>
27. Науковці України — еліта держави. Том У. — К.: Видавництво ЛОГОС УКРАЇНА, 2017. — 300 с. Режим доступу: <http://logos-ukraine.com.ua/project/index.php?project=nued5> .
28. Політична філософія: Підручник / Є.М. Суліма, М.А. Шепелев, В.В. Кривошеїн, В.Ю. Полянська; За ред. Є.М. Суліми. — К.: Знання, 2006. — 799 с.
29. Політологічний енциклопедичний словник/Упорядник В.П. Горбатенко. 2-е вид., доп. і перероб. — К.: Генеза, 2004. — 756с.
30. Поппер Карл Раймунд. Открытое общество и его враги. Т. 1: Чары Платона. Пер. с англ. под ред. В.Н. Садовского. — М.: Феникс, Международный фонд «Культурная инициатива», 1992, - 448 с.
31. Соціально-політична енциклопедія : наук. вид. / М. П. Іщенко, О. М. Іщенко; за ред. д-ра філос. наук, проф. М. П. Іщенка. — Черкаси: ІнтролігаТОР, 2012. — 636 с.
32. Тоффлер Э. Метаморфозы власти. — М., 2004. — 669, [3] с.
33. Тоффлер Э. Третья волна. — М.: ООО «Фирма» Изд-во АСТ», 1991. — 784с.
34. Філософія гуманізму і демократії — квінтесенція соціально-гуманістичного становлення людини та світової цивілізації / Іщенко М. П. // Вісник Черкаського університету. Серія Філософія. — 2016. - № 2. — С. 3–10.
35. Философские мысли натуралиста / В.И. Вернадский. М.: Наука, 1998.–520 с.
36. Філософія політики : короткий енцикл. словник / Авт.-упоряд.: Андрущенко В. П. та ін.; автори словника: Андрущенко В.П., Андрущенко Т.В., Іщенко М.П. [та ін.]. — К. : Знання, 2002. — 670 с. — С. 414.
37. Філософські, історіософські та педагогічні аспекти єдності українського суспільства: матеріали Всеукраїнської міжгалузевої науково-практичної онлайн-конференції (31 березня — 2 квітня 2021 року, м. Київ). — К. : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021 — 356 с.
38. Філософський факультет (документи та матеріали) / За ред. д-ра філос. наук, проф. Конверського А. Є. — К.: Центр навчальної літератури, 2004. — 319 с.
39. Франко І.Я. Зібрання творів у 50-и томах. — К.: Наукова думка, 1976 р., т. 3, с. 362 — 363.
40. Фуко М. Другие пространства // Интеллектуалы и власть: Избранные политические статьи, выступления и интервью. - М., 2006. - Ч. 3.
41. Фукуяма Ф. Наше постчеловеческое будущее: Последствия биотехнологической революции / Ф. Фукуяма. Пер. с англ. М.Б. Левина. — М.: ООО «Издательство АСТ»: ОАО «ЛЮКС», 2004. - 349 с.
42. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / Пер. с англ. Т. Велимеева. Ю. Новикова. — М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. — 603, [5] с.
43. Харари Ю. Н. Sapiens. Краткая история человечества / Юваль Ной Харари ; [пер. с англ. Л. Сумм]. — М. : Синдбад, 2016. — 520 с. : ил.
44. Шевченко Т. Г. Твори в 5 т. — К., 1984–1985.
45. Юноведение — объективно необходимая, целостная наука о молодежи // Пути совершенствования идейно-воспитательной работы среди молодежи / отв. ред. Н. П. Ищенко. — М. - Черкассы, 1989. — С. 101–107.

Наукове видання

ІЩЕНКО Микола Павлович

**ПАТРІОТ УКРАЇНИ У СИСТЕМІ ЦІННОСТЕЙ
ФІЛОСОФІЇ ГУМАНІЗМУ І ДЕМОКРАТІЇ**

Навчальний посібник

За редакцією

доктора філософських наук, професора М. П. Іщенка

**Видавець – видавничий відділ
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького.**

Адреса: бул. Шевченка, 81, м. Черкаси, Україна, 18031.

Тел. (0472) 37-13-16, факс: (0472) 35-44-63

Свідоцтво про внесення до державного реєстру суб'єктів
видавничої справи ДК №3472 від 17.03.2009 р.

Підписано до друку 19.05.2021.
Формат 60x84/16. Папір офсет. Гарнітура Times.
Ум. др. арк 10,93. Наклад 100 прим.

Це видання надруковано на папері
із деревини відповідної нормам
екологічного лісовикористання

Надруковано ФОП Гордієнко Є.І.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовників і
розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 4518 від 04.04.2013 р.

Україна, 18000, м. Черкаси

тел./факс: (0472) 56-56-12, (067) 444-28-94

e-mail: book.druk@gmail.com

ЩЕНКО МИКОЛА ПАВЛОВИЧ

Доктор філософських наук (1990), професор (1992), академік Української академії політичних наук (2007), відмінник освіти України (1991), заслужений працівник освіти України (2008), член Національної спілки журналістів України (2010).

У 1973-1977 рр. – доцент Донецького політехнічного інституту. З 1977 р. – доцент, а з 1992 р. – професор Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького.

Відомий вчений, засновник і керівник наукової школи філософії гуманізму і демократії професора М. П. Іщенка, яка зосередила всі свої наукові дослідження у сферах філософії гуманізму, філософії науки, філософії політики, соціальної філософії, соціально-гуманістичних та ліберально-демократичних ідей, ідеалів і цінностей людини та ін.

Автор і співавтор 298 наукових праць загальним обсягом понад 400 друкованих аркушів, у т. ч. більш ніж 30 монографій, підручників і навчальних посібників. Учасник близько 150 міжнародних, всеукраїнських і регіональних конференцій.

М. П. Іщенко вперше здійснив у 1983-1989 рр. наукову розробку і ввів у науковий обіг категорії «соціогенез», «соціальне становлення молоді». У 1989 р. відкрив об'єктивний закон соціального становлення людини/особистості/молоді. Він – один із засновників в Україні нового напрямку фундаментальних наукових досліджень – ювентології. У січні 2021 р. створив Кодекс честі патріотів України.

Наукова школа під керівництвом М. Іщенка еволюціонувала з кінця 1980-х років на філософсько-методологічній базі його наукових досліджень і функціонує останні 30 років як школа філософії гуманізму і демократії, а також соціально-гуманістичних, ліберально-демократичних пріоритетів і соціально-політичних факторів інтегрування України до Європейського Союзу та світового співтовариства. Серед наукових інтересів проблеми філософії гуманізму і демократії в еволюції людства: ідеї, цінності і закони життєтворчості та філософські, політичні питання публічного управління та адміністрування і місцевого самоврядування, а також соціально-філософські аспекти культури.